

IL·LUMINANT EL FUTUR

INVERTIR EN EDUCACIÓ ÉS LLUITAR
CONTRA LA POBRESA INFANTIL

CATALUNYA

Save the Children

SAVE THE CHILDREN treballa en més de 120 països.
Salvem les vides de nens i nenes. Il·luitem pels seus drets.
Els ajudem a desenvolupar el seu potencial.

Coordinadora:

Ana Sastre Campo

Autors:

Violeta Assiego

Thomas Ubrich

L'Índex d'equitat educativa i l'anàlisi de les polítiques públiques ha estat realitzat per save the children Espanya a partir de l'informe **'La lampada di Aladino'** de Save the Children Italia per Abay, analistes econòmics i socials (María Isabel Martínez, Isabela Fernández y Nuria Guillo)

Març /2015

Fotos:

© Alba Lajarín /Save the Children

Infografies:

Cristina Jardón

Art i maquetació:

Óscar Naranjo Galván

ZriBis

Traducció i revisió:

Ismael Profitòs León

Lídia Grau Portell

Marta Perpinyà

Àurea Pau Solé

Noemí Borràs Chia

Rosa Maria Lòpez Prieto

Gemma Martín Làzaro

IL·LUMINANT EL FUTUR

INVERTIR EN EDUCACIÓ ÉS LLUITAR
CONTRA LA POBRESA INFANTIL

CATALUNYA

Save the Children

PRESENTACIÓ

*“Un infant, un professor, un llibre i una ploma poden canviar el món.
L'educació és l'única solució.”*

Malala Yousafzai, estudiant, activista i bloguera pakistanesa.
Guanyadora del Premi Nobel de la Pau en 2014.

Save the Children porta més de 20 anys desenvolupant programes d'atenció a la infància a Espanya. Cada dia atenem de manera integral a més de 5.000 nenes i nens en situació de pobresa i risc d'exclusió social, perquè la situació en què viuen no impedeixi el desenvolupament de tot el seu potencial. Créixer en una situació de pobresa no ha d'afectar de cap manera les seves oportunitats a la vida. El suport que els infants i les seves famílies necessiten no respon únicament a la cobertura de les seves necessitats bàsiques —com l'aliment, el vestit i l'habitatge— sinó també al fet que es garanteixin els seus drets, especialment aquells que els permeten adquirir habilitats i capacitats per sortir de la pobresa i participar de manera activa a la societat. L'educació és un dels drets més fonamentals, perquè fomenta el desenvolupament físic, cognitiu, emocional i social dels nens i nenes i els facilita les eines necessàries per aconseguir la seva realització personal en el futur.

En tots els països europeus, inclosa Espanya, el risc de pobresa o exclusió social entre les nenes i nens està fortament lligat al seu nivell educatiu i al dels seus pares i mares.¹ Aconseguir una educació equitativa ha de ser un dels pilars fonamentals d'una societat avançada, orientada a la cohesió social i econòmica. Una educació equitativa és aquella on totes les persones, independentment de les diferències socioculturals i socioeconòmiques, tenen igual accés a l'adquisició de coneixements i habilitats. L'equitat educativa ha de servir com a instrument per compensar les diferències i permetre que totes les persones puguin gaudir del seu dret a l'educació en igualtat d'oportunitats.

A través dels nostres programes a Andalusia, Catalunya, Comunitat Valenciana, Madrid i País Basc, a Save the Children perseguim trencar el cicle de transmissió inter-generacional de la pobresa a través de l'educació.

¹ Informe 'Pobreza infantil y exclusión social en Europa. Una cuestión de derechos'. Save the Children 2014.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	9
2. SENSE EDUCACIÓ NO HI HA EQUITAT	13
3. ÍNDEX D'EQUITAT EDUCATIVA	35
4. CONCLUSIONS I PROPOSTES	57

I. INTRODUCCIÓ

AQUEST INFORME ESTATAL 'Il·luminant el futur - Invertir en educació és lluitar contra la pobresa infantil' presenta dades oficials de la situació de Catalunya. No es tracta d'un informe específic de Catalunya que inclogui una profusió de dades per zones o comarques, sinó que pretén ser una anàlisi de dades quantitatives per assenyalar les principals línies que s'han de tenir en compte en les polítiques públiques educatives catalanes. Aquest informe compren:

- **L'elaboració d'un Índex d'Equitat Educativa** que expressa la posició mitjana que una determinada comunitat o ciutat autònoma ocupa en el conjunt dels 14 indicadors que s'han considerat per a la realització de l'Índex. En cada indicador concret, s'ordenen les comunitats i ciutats autònomes en funció del valor que cadascuna presenta i adjudica una posició de l'1 al 19; sent 1 la més desfavorable i 19 la més favorable. El valor de l'índex és un valor mitjà de les posicions obtingudes per cada comunitat o ciutat en els diferents indicadors. Les CCAA s'engloben en 5 grups en funció d'aquesta anàlisi.

La inversió en polítiques d'equitat educativa és la inversió social més rendible, influeix en el present i futur dels nens i nenes, i també en la societat on viuen.

- **L'anàlisi de la coherència i pertinença de les polítiques educatives de les comunitats i ciutats autònomes.** Aquesta anàlisi implica l'avaluació de les polítiques públiques analitzant l'alineació de les actuacions específiques per solucionar les possibles deficiències d'equitat educativa amb les polítiques i línies d'acció establertes a nivell nacional i amb les recomanacions i directrius de la Unió Europea en la matèria.³ L'equitat ha de ser garantida al llarg de tot el procés educatiu i per això les polítiques públiques i els pressupostos han de ser coherents i aplicar aquest principi per dissenyar l'accés als serveis, procediments i continguts.
- **Propostes per orientar les polítiques públiques** per eliminar la desigualtat a l'educació i facilitar el seu accés en igualtat de condicions per a tots els nens i les nenes.

³ L'informe complet assenyalava de manera detallada quines són aquestes polítiques i línies d'acció establertes a nivell nacional i les recomanacions i directrius de la Unió Europea sobre la base de les quals es mesura la coherència de les actuacions.

Arran dels resultats d'aquest informe podem concloure que:

- Catalunya amb un Índex de 12,2 presenta un nivell d'equitat educativa mitjà alt, i se situa en tercera posició darrere del País Basc i Madrid. Respecte als subíndexs, en el d'equitat educativa en l'àmbit escolar Catalunya presenta un nivell d'equitat educativa alt (15,3) només superat pel País Basc. L'altre subíndex a partir del qual es configura l'índex global, és el de l'equitat educativa fora de l'àmbit escolar; en aquest àmbit Catalunya presenta un nivell d'equitat educativa mitjà-baix (9,6) i se situa en 10ª posició.
- Dins del grup de les comunitats amb Índex d'Equitat Educativa mitjà-alt fora de l'àmbit escolar, trobem Catalunya, La Rioja, Castella la Manxa, Cantabria, Galícia i Castella Lleó.
- Les polítiques catalanes vinculades a l'educació són coherents i pertinents.

Segons els indicadors analitzats en el present informe comparativament amb altres CCAA i ciutats autònomes, Catalunya té un Índex d'Equitat Educativa mitjà-alt. No obstant això, hem de recordar que existeixen alguns elements que s'han de tenir en compte com a desafiaments de cara al futur dins de les polítiques educatives catalanes:

- Catalunya presenta una alta taxa de pobresa infantil (24,3%).⁴
- Quant a l'abandó escolar primerenc, Catalunya es troba en una situació preocupant amb un de cada quatre joves que ha completat la Educació Secundària però no segueix cap tipus d'educació-formació.
- Finalment, cal destacar que la inversió en Educació ha baixat un 11,1% entre 2007 i 2013.

4 AROPE calculat tenint en compte la mediana de la renda espanyola. Si calculem l'ARPE amb la mediana de la renda de Catalunya aquest índex és del 29,5%.

2. SENSE EDUCACIÓ NO HI HA EQUITAT

L'educació és un dret humà fonamental i un factor essencial per a l'exercici de tots els altres drets humans. L'educació proporciona les eines necessàries perquè les nenes, nens i adolescents puguin aconseguir benestar personal i estabilitat en el futur. Un adequat accés als coneixements i competències és essencial per garantir els drets de les nenes i nens. Un sistema educatiu és equitatiu si a més de proveir d'aquests coneixements bàsics garanteix la igualtat d'oportunitats davant les possibilitats d'optar o no a una formació superior.⁵

Gaudir del dret a l'educació ofereix a l'individu les competències necessàries per aconseguir el seu màxim potencial i poder triar les seves opcions de vida lliurement i desenvolupar-se segons els seus desitjos i expectatives.

⁵ L'educació superior es planteja com un nivell estratègic que possibilita la relació entre l'aprenentatge i les necessitats que demanda la societat, però òbviament ni és l'únic ni el millor.

L'equitat educativa és garantir un sistema on totes les persones tinguin les mateixes oportunitats. Un sistema just, inclusiu i de qualitat que garanteixi el dret a l'educació.

2.1. L'EQUITAT EDUCATIVA COM A ESTRATÈGIA CONTRA LA POBRESA

Entre els reptes dels sistemes educatius hi ha el de garantir que –en les societats on s'incrementa la desigualtat– l'educació no accentui aquestes diferències sinó que serveixi d'instrument per compensar-les.

A Espanya l'escolarització que garanteix el principi d'universalitat de l'educació és pràcticament del 100%.

No obstant això, les taxes de repetició, abandó, fracàs escolar i absentisme, juntament amb la desocupació juvenil que afecta a la població més jove a Espanya, són dades alarmants que estan per sobre de la mitjana europea. Sense cap mena de dubte fracassar en l'aprenentatge repercuteix negativament en la vida adulta dels infants, tant a nivell laboral com en d'altres aspectes necessaris per a la seva realització personal.⁶

⁶ El Comitè dels Drets dels Infants, Observació General N° 1 (2001). Propòsit de l'Educació, 17 d'abril del 2001, CRC/GC/2001/1, paràgrafs 8 i 12 diuen que "l'educació ha de tenir per objecte vetllar per assegurar a cada infant la preparació fonamental per a la vida activa i per què cap nen o nena acabi la seva escolaritat sense comptar amb els elements bàsics que li permetin fer front a les dificultats amb les quals previsiblement es toparà en la seva camí"

A Espanya un de cada tres escolars als 15 anys (35%) ha repetit almenys una vegada un curs.⁷

Al voltant del 30% dels estudiants de secundària no obté el graduat de l'ESO. El 19,1% a Catalunya.⁸

L'abandonament escolar és del 23,6% a Espanya (duplica a la mitjana europea que és del 12%). A Catalunya és del 25%.

1 de cada 2 joves menor de 25 anys no desenvolupa cap activitat laboral (51,8 %).⁹ A Catalunya, aquesta xifra és del 45.9%.

1 de cada 5 joves d'entre 15-24 anys (23,5%) ni estudien ni treballen (percentatge molt per sobre de la mitjana europea, 15,9%).¹⁰ A Catalunya, 1 de cada 4, el 25.7%.

7 Informe 'Política Educativa en Perspectiva (Education Policy Outlook)' OCDE, 2014

8 Dada del 2013 d'Eurostat, actualització del 7 de gener del 2015

9 Les dades de l'EPA del 4T 2014 situen la taxa d'atur per als menors de 25 anys en 51,8%.

10 La sèrie 'Política Educativa en Perspectiva (Education Policy Outlook)' d'Adreça d'Educació i Competències de l'OCDE, presenta una anàlisi comparativa de les polítiques educatives i les reformes dutes a terme en tots els països de l'OCDE. És una publicació biennal, i la informació aquí recollida es refereix al primer volum de 2014.

Des de 2009 la població espanyola en risc de pobresa o exclusió no ha deixat de créixer. Són els nens i nenes els que més s'han vist afectats.

2.2. LA SOCIETAT NO AVANÇA SI LA POBRESA AUGMENTA

El repte dels sistemes educatius és aconseguir que la distribució del servei no només sigui igualitària sinó també justa, de qualitat i satisfaci les necessitats particulars d'aquells que el reben.

(Néstor López, consultor en diversos organismes nacionals i internacionals)

La situació de crisi econòmica va posar fi al procés de cohesió social que s'experimentava des de feia dècades a Espanya. L'increment de la pobresa i la desigualtat a partir de 2008 ha donat lloc a menys possibilitats als membres de la societat per canviar la seva condició socioeconòmica. Les famílies ja no tenen la mateixa capacitat que abans de l'inici de la crisi, per invertir en el futur dels seus fills i per millorar la seva situació de desavantatge.

L'impacte de la crisi i l'augment de la pobresa han estat especialment greus entre la població menor de 18 anys, els drets dels quals, recollits a la Convenció dels Drets dels Infants, s'han vist afectats i en molts casos vulnerats.

A part de com la crisi ha afectat als infants i les seves famílies de forma greu, la crisi també ha afectat de manera molt diferent segons la comunitat o ciutat autònoma on aquests resideixen.

Quatre de cada deu joves d'entre 12 i 17 anys, l'any 2013 estava en situació de risc de pobresa o exclusió social.

Taula I.
Evolució del percentatge de la població amb risc de pobresa
o d'exclusió social per grups d'edat a Espanya i en la Unió Europea.
Anys 2005 a 2013.

ESpanya									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total	24,3	24,0	23,3	24,5	24,7	26,1	26,7	27,2	27,3
Menors 6 anys	25,0	25,7	24,1	27,5	29,6	28,6	27,4	27,4	28,2
De 6 a 11 anys	29,0	29,8	29,6	30,5	32,0	34,8	33,6	33,4	32,7
De 12 a 17 anys	32,8	33,4	32,5	34,2	34,7	37,3	36,2	37,1	37,6
18 i més anys	23,3	22,9	22,2	23,2	23,1	24,5	25,5	26,1	26,1
UE									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Total	25,7	25,3	24,4	23,7	23,2	23,7	24,3	24,7	24,5
Menors 6 anys	26,6	25,7	24,5	24,6	24,6	25,8	25,4	25,9	25,7
De 6 a 11 anys	27,6	27,7	26,0	26,3	26,0	27,6	27,2	27,9	27,1
De 12 a 17 anys	29,6	28,8	28,7	28,6	28,2	29,0	29,3	30,0	30,2
18 i més anys	25,1	24,8	24,0	23,1	22,5	22,8	23,6	24,0	23,8

2.2.1. La situació de risc de pobresa o exclusió social entre els territoris

El desigual repartiment de la pobresa respecte a la taxa AROPE¹¹ exposa diferències de més de 24 punts percentuals entre algunes regions. El territori on la pobresa ha patit un increment més alt en els últims cinc anys ha estat Ceuta (9,7 p.p. d'increment¹²) i a la vegada aquesta ciutat autònoma és la que compta amb més població en situació de risc de pobresa o exclusió social. Una situació molt similar succeeix a Castella la Manxa que ocupa el segon lloc en l'increment de pobresa durant aquest període (8,1 p.p.) i el tercer amb més població en situació de risc de pobresa o exclusió social.

¹¹ La taxa de pobresa o exclusió social (indicador Arope): serveix per mesurar el compliment dels objectius polítics de l'Estratègia 2020. Un dels reptes és reduir en 20 milions el nombre de persones en risc de pobresa i exclusió social en el conjunt dels estats membres. Aquest nou indicador agregat agrupa tres dimensions: població sota el llindar de la pobresa relativa, privació material severa i població amb baixa intensitat de treball per llar.

¹² Amb el terme p.p. ens referim a punt percentual de diferència entre uns percentatges i uns altres.

No és el mateix ser nen o nena en una comunitat autònoma que en una altra. Hi ha grans diferències en els nivells de pobresa infantil entre comunitats.

La situació a Catalunya reflecteix un increment d'1,1 p.p. de la pobresa en el període 2005-2013. A més, ocupa una de les últimes posicions pel que fa a la proporció de pobresa entre la seva població, que és del 20,1%, només per davant d'Aragó, País Basc i Navarra.

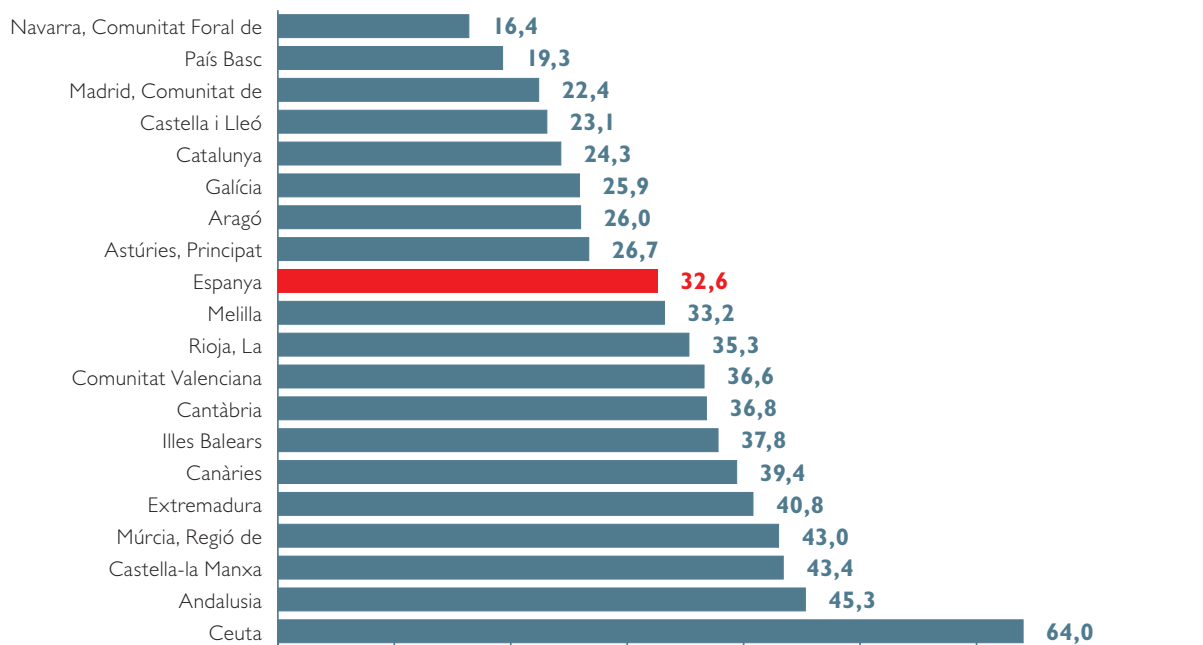
Quant a quines comunitats autònomes tenen majors nivells de pobresa l'any 2013 destaca Andalusia en la segona posició, Extremadura en la quarta, Regió de Múrcia en la sisena i Comunitat Valenciana en la setena. Entre les comunitats menys pobres destaquen Navarra (14,5%) i País Basc (16,8%). No obstant això, en els últims anys s'ha produït un notable increment de la situació de pobresa en ambdues, especialment a Navarra (4,1 p.p.), el doble que al País Basc (2 p.p.).

Respecte a la població menor de 18 anys, Catalunya té una taxa de pobresa (taxa AROPE) del 24,3%¹³ per sota de la mitjana a Espanya i molt lluny d'aquelles que ocupen les pitjors posicions: Ceuta, 64% de nens en situació de risc de pobresa o exclusió social; Andalusia, 45,3% de la població menor de 18 anys en aquesta situació, i Castella la Manxa (43,4%); Murcia (43%), Extremadura (40,8%) i Canàries amb un 39,4% entre la seva població més jove. No obstant això, la dada no deixa de reflectir que un de cada quatre infants a Catalunya està en una situació de risc de pobresa que vulnera els seus drets segons la Convenció dels drets dels infants.

Quan la fractura de la pobresa augmenta també ho fa la fractura educativa i els nens i nenes procedents de famílies amb un nivell socioeconòmic més baix –o que viuen en zones on hi ha més desavantatge social– tenen més probabilitats d'assistir amb menys regularitat a l'escola o de fer-ho en condicions de major precarietat.

¹³ AROPE calculat tenint en compte la mediana de la renda espanyola. Si calculem l'AROE amb la mediana de la renda de Catalunya aquest índex és del 29,5%.

Gràfic 1.
Percentatge de la població de 0 a 17 anys amb risc de pobresa o d'exclusió social (estratègia Europa 2020) per comunitats i ciutats autònomes.
Any 2013.

Font: Elaboració pròpia amb microdades de l'Enquesta de condicions de vida de l'INE (base 2013)

Els efectes negatius de la situació de risc de pobresa o exclusió no afecten únicament el rendiment escolar de les nenes i nens, o les probabilitats d'un abandó prematur sinó que afecten principalment el seu desenvolupament personal i les seves expectatives vitals per quan siguin adults. L'evidència científica reconeix de manera unànime –i l'experiència de Save the Children en el dia a dia ho corrobora– que l'educació té un valor incalculable com a mecanisme preventiu en els processos de pobresa i exclusió social. És justament en la infància quan té sentit invertir de forma prioritària en educació i en formació per combatre la pobresa infantil.

La pobresa educativa obstaculitza el procés d'aprenentatge dels nens i nenes i condiciona la seva vida adulta.

2.3. LA POBRESA EDUCATIVA

“M'agradaria que la meua filla tingués les mateixes oportunitats que altres nenes de la seva edat, i si vol estudiar que pugui estudiar el que ella vulgui. Estalviem una mica cada mes per poder fer front a la despesa de llibres i material. Ens resulta molt complicat comprar-ho tot. Aquest any ha estat molt dur”

Si l'educació –que comprèn l'ús d'activitats de comunicació destinades a produir aprenentatge¹⁴– és el procés mitjançant el qual les societats transmeten de manera intencionada el conjunt d'informació, comprensió, coneixements, actituds, valors, habilitats, competències i comportaments d'una generació a una altra, **la pobresa educativa fa referència a l'absència de la possibilitat d'aprendre i experimentar que tenen els nens de totes les edats quan s'obstaculitza el desenvolupament de les seves capacitats, habilitats, talents i aspiracions.**¹⁵ Quan el procés d'aprenentatge d'un nen o nena s'obstaculitza o s'impossibilita, això té un impacte negatiu en el seu futur laboral, familiar, econòmic i relacional.

La pobresa educativa limita el desenvolupament d'aquestes capacitats, habilitats, talents i aspiracions dels infants perquè el sistema educatiu no els proporciona les condicions per compensar les situacions de desigualtat que els afecten. Existeixen alguns indicadors preocupants dins l'àmbit escolar com són:

2.3.1. En l'àmbit escolar

- **La taxa d'abandó prematur:**¹⁶ un 23,6% dels joves espanyols entre els 18 i els 24 anys ha abandonat prematurament l'educació i la formació. Es tracta d'un percentatge que duplica la taxa mitjana de la Unió Europea (12%) i situa a Espanya molt lluny de l'objectiu del 10% fixat per a l'any

¹⁴ La UNESCO ofereix aquesta definició en la seva Classificació Internacional Normalitzada d'Educació (ISCED en les seves sigles en anglès)

¹⁵ Definició de l'informe “Aladdin's Lamp. Save the Children's index to measure educational poverty and illuminate the future of children in Italy”.

¹⁶ Eurostat 2013

2020, i en la pitjor de les posicions en aquesta matèria respecte a la resta de països. A Catalunya, la taxa d'abandó escolar és del 24,7%.

- El rendiment de l'alumnat espanyol¹⁷ és inferior a la mitjana dels països de l'OCDE i de la UE a les tres àrees principals analitzades. En matemàtiques, els resultats dels/es estudiants espanyols/es se situen 10 punts per sota de la mitjana de l'OCDE, vuit punts per sota en lectura i cinc punts per sota de la mitjana en ciències. A Catalunya el rendiment de l'alumnat és inferior amb 493, 501 i 492 punts respectivament.
- L'absentisme escolar no justificat (en l'etapa obligatòria) es refereix a aquells alumnes que –estant escolaritzats– tenen una assistència irregular en graus diversos. Mentre que a Espanya el 28% dels alumnes declaren haver faltat a un o més dies de classe sense justificar en les dues setmanes prèvies a l'estudi, en l'OCDE aquest percentatge és significativament inferior (15%). És freqüent considerar l'absentisme com a avantsala de l'abandó. A Catalunya la taxa d'absentisme escolar és del 24,8%.
- La repetició pot considerar-se un senyal i una causa de l'abandó. Als països de l'OCDE, un de cada cinc estudiants amb dificultats socioeconòmiques va repetir curs almenys una vegada des que van iniciar l'ensenyament primari (davant de només un 7% dels estudiants socioeconòmicament més afavorits). En el cas espanyol, més d'un de cada dos dels estudiants amb dificultats socioeconòmiques han repetit curs.
- La taxa d'adoneïtat es tracta d'un índex que es correspon amb la taxa d'alumnes que han progressat adequadament en la seva escolaritat sense haver repetit cap curs. En el curs 2012/2013, només el 62,5% de l'alumnat va aconseguir 4º de l'ESO amb 15 anys (a Catalunya el 73,7% va aconseguir 4º de l'ESO amb 15 anys). Del 37,5% de l'alumnat que acumulava retards abans de 4º de l'ESO, el 10,6% ho fa ja en Primària i un 16,6% ho fa per primera vegada en l'ESO (a Catalunya, del 26,3% de l'alumnat que acumulava retards abans de 4º de l'ESO, el 6% ho fa ja a Primària i un 8,8% ho fa per primera vegada en l'ESO). Entre els nois només un 57,9% va aconseguir el 4º de l'ESO amb 15 anys davant del 67,3% de les noies (a Catalunya, entre els nois només un 69,6% va aconseguir 4º de l'ESO amb 15 anys davant del 78% de les noies).

17 Dades de l'informe PISA 2012.

No només eduquem als infants a l'aula. La cultura, l'esport i les activitats extraescolars són determinants per millorar i potenciar el seu desenvolupament escolar.

2.3.2. Fora de l'àmbit escolar

A més de les qüestions relacionades amb el desavantatge social dins de l'àmbit escolar i amb el rendiment acadèmic, hi ha un altre tipus d'aspectes que inicien processos de pobresa educativa. De fet, les dades del territori espanyol no són molt positives:

- Un 32% de les nenes i nens d'entre 10 i 14 anys no van visitar cap museu (32,9 % en el cas dels nens i 31% en el de les nenes);
- Un 52% no visita cap exposició (51,2% dels nens i 52,9% de les nenes);
- Una mica més de la meitat no va al teatre (52,1% dels nens i 46,8% en el cas de les nenes).
- Dels que assisteixen o realitzen alguna d'aquestes activitats culturals, la majoria ho fa amb el l'escola o institut i no acompanyats per les seves famílies, per les seves amistats o bé en solitari.¹⁸
- Prop d'un 35% de la població escolar és sedentària (realitza activitats físic-esportives menys de dues hores setmanals) i un altre 11% addicional és moderadament sedentària.¹⁹ Aquesta dada és especialment preocupant en el cas de les noies, on el sedentarisme ascendeix fins a aconseguir el 46% (davant del 24% dels nois).
- Un 82% dels menors espanyols d'entre 10 i 14 anys juga habitualment amb videojocs, encara que en aquest cas, el percentatge és significativament superior en el cas dels nens (el 88,2% juga habitualment davant d'un 77% de les nenes).²⁰

18 Annex II.I. Indicadors de participació cultural en els menors de 10 a 14 anys que viuen amb la persona entrevistada, desglossat per sexe. Enquesta d'hàbits i pràctiques culturals 2010-2011(MECD. 2010-2011)

19 L'estudi del Consell Superior d'Esports, "Els hàbits esportius de la població escolar a Espanya" que centra la seva anàlisi en el col·lectiu d'alumnat escolaritzat de 1º de primària a 2º de batxillerat i 2º de grau mitjà.

20 Dades disponibles en l'Enquesta d'hàbits i pràctiques culturals 2010-2011(MECD). Aquestes dades només estan disponibles a nivell nacional i, per tant, no és possible oferir les xifres per a comunitats autònomes.

2.4. SI LA POBRESA NO ÉS UNA MALALTIA, PER QUÈ ES TRANSMET?

Els joves a Espanya tenen nivells educatius més alts que els membres de la generació dels seus progenitors:²¹ prop d'un terç dels alumnes d'entre 20 i 34 anys que cursen educació superior a Espanya tenen pares/mares amb un nivell educatiu inferior a la segona etapa de secundària (enfrent del 9% OCDE).

Créixer en una situació de pobresa no hauria d'afectar a les oportunitats dels nens i nenes en la seva vida.

No obstant això, els factors culturals i socioeconòmics de les famílies segueixen influint de manera directa en el fet que els infants aconseguixin un aprofitament adequat de l'experiència escolar. De fet són les condicions socioeconòmiques de les famílies i el nivell formatiu dels progenitors el que constitueix el risc més alt per a la transmissió intergeneracional de la pobresa. És en les llars on els pares no van acabar l'educació secundària on hi ha major risc de pobresa. Més de la meitat dels nens i nenes que viuen en aquestes llars es troba en risc de pobresa o exclusió social (56,7 %).²²

L'associació entre la pobresa dels infants i el nivell educatiu dels pares i les mares es deu principalment als baixos ingressos que tenen aquestes famílies pel tipus de treball al que solen accedir, en el cas que puguin accedir-ne a algun. Els seus ingressos els dificulten poder assumir la multiplicitat de costos que estan associats a la vida escolar²³ com són els llibres de text, el material

21 Tal com ho recull l'estudi "Education at a Glance 2014: OECD Indicators"

22 Dada de l'Eurostat, Income and Living Conditions 2013.

23 El preu ocult de l'educació per a les famílies és un dels motius de preocupació expressats per Save the Children a l'informe '2.826.549 razones. La protección de la infancia frente a la pobreza: un derecho, una obligación y una inversión'. Pág. 74 y 75. 2014.

escolar, el transport, les visites culturals i excursions, les celebracions en el centre educatiu, les despeses de menjador, etc. Les llars en les que els progenitors no varen acabar l'educació secundària, són en les que hi ha un risc més gran de pobresa infantil, per la relació entre aquesta circumstància i la precarietat laboral. Els baixos ingressos dificulten a les famílies poder assumir la multiplicitat de costos associats a la vida escolar com són els llibres de text, el material escolar, etc.

Permetre que això sigui així sense establir polítiques que compensin aquesta situació de desavantatge, condiona les possibilitats d'aprenentatge dels infants pel sol fet de provenir de famílies amb una situació socioeconòmica difícil.

Tabla 3
Percentatge de menors en risc de pobresa o exclusió social
(estratègia Europa 2020) per grups d'edat, segons el nivell d'estudis
dels seus progenitors, a Espanya i a Europa.
Any 2013.

ESpanya			
	Menors 6 anys	De 6 a 11 anys	De 12 a 17 anys
Progenitors amb estudis bàsics	59,2	58,3	53,5
Progenitors amb estudis mitjans	29,6	37,9	36,2
Progenitors amb estudis superiors	11,5	14,0	19,5
UE			
	Menors 6 anys	De 6 a 11 anys	De 12 a 17 anys
Progenitors amb estudis bàsics	65,2	62,6	60,1
Progenitors amb estudis mitjans	32,7	31,7	32,5
Progenitors amb estudis superiors	10,2	10,4	11,5

Font Elaboració pròpia amb dades de l'Enquesta de condicions de vida 2013 de l'INE – Eurostat

Les polítiques públiques i els centres educatius han de tenir en compte la situació de les famílies en desavantatge social per afavorir la seva participació en la vida escolar dels seus fills i filles.

2.4.1. La relació entre la família i l'escola

Un dels agents claus en el tractament de les fonts de desavantatge educatiu en el dia a dia dels nens i nenes, són els centres educatius i programes socioeducatius que realitzen organitzacions com Save the Children. La relació entre els centres escolars i les famílies constitueix una aliança imprescindible que beneficia en últim terme a les nenes i nens, Save the Children ho constata en el treball que fan els seus programes per millorar el rendiment escolar i reduir l'absentisme escolar, l'abandó primerenc de l'educació. En la relació que es dona entre la família i l'escola hi ha múltiples factors que condicionen la comunicació, i entre aquests també hi ha les dificultats que es desprenen de les pròpies situacions de desavantatge o exclusió social que afecten les famílies.

“

“Alguns vénen fins i tot sense esmorzar. Observem que comencen a cansar-se més ràpidament. Que els fa mal la panxa o el cap, i no poden concentrar-se a classe. Observem com aquesta problemàtica està molt present en molts centres”

Tant les polítiques públiques com les actuacions de les pròpies escoles han de tenir presents els contextos familiars més desfavorits, amb la finalitat de trencar el cercle viciós que encadena les famílies amb escassos nivells de formació i/o recursos materials amb comportaments d'escàs acompanyament i participació a l'educació escolar dels seus fills. Aquests últims vuit anys estan deixant en les famílies una petjada molt profunda de difícil recuperació i són moltes les escoles que es veuen desbordades i assumeixen funcions que no els corresponen.

- despesa pública en educació**
 - + nens i nenes amb necessitats**
 - beques i ajudes**
 - + despesa mitja de les famílies en educació**
-
- + nens i nenes en risc de pobresa o exclusió**

2.5. ELS COMPTES NO SURTEN SI EN MULTIPLICAR-SE LA POBRESA ES RESTA LA INVERSIÓ

La despesa pública en educació -com a percentatge del Producte Interior Brut (PIB)- ha disminuït entorn dels 6.000 milions d'euros,²⁴ cosa que situa Espanya per sota de la mitjana dels països de l'OCDE i de la Unió Europea.²⁵ Tant si es considera la despesa pública en educació com el percentatge de la despesa pública total, Espanya està per sota de les xifres registrades en l'OCDE i en la Unió Europea.²⁶ Per contra, la despesa pública per alumne a l'educació pública és superior a la de l'OCDE i a la de la Unió Europea (en part explicable pel fet que tenim una proporció menor d'infants i joves de 5 a 19 anys²⁷). No obstant això, aquestes diferències, a favor nostre en relació a la Unió Europea, s'han reduït considerablement entre 2008 i 2013 (en més d'un 36%²⁸). La disminució dels beneficiaris de beques i ajudes a l'estudi entre els cursos 2009-2010 i 2012-2013²⁹ ha estat de més de 500.000 persones menys, amb una reducció especialment intensa en les ajudes a l'estudi³⁰ en els ensenyaments obligatoris, educació infantil i educació especial per la reducció de les ajudes de llibres i material didàctic³¹ (un 35,5% menys).

24 Més de mig punt entre 2009 i 2014. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (MECD). "Datos y cifras Curso escolar 2014/2015".

25 Despeses públiques en educació en 2013: Espanya, 4,5%; Unió Europea, 5,3% y OCDE: 5,6%.

26 Aquesta dada, a diferència d'altres referències que es fa en el document a la Unió Europea, es refereix a "la UE21" i no a "la UE28". I s'extreu de l'Informe espanyol de "Panorama de l'Educació. Indicadors de l'OCDE". 2014.

27 Aquesta publicació anual és la font autoritzada d'informació precisa i pertinent sobre l'estat de l'educació arreu del món. "Education at a Glance 2014: OECD Indicators". Direcció d'Educació i Competències. OCDE.

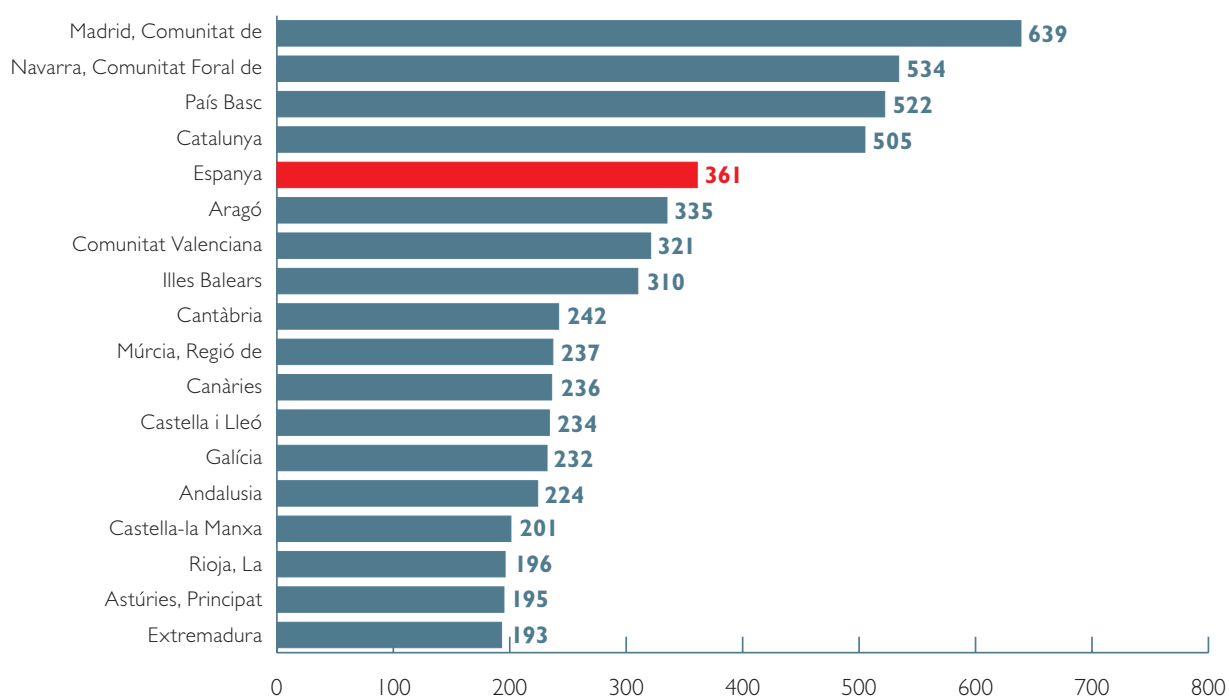
28 Informe de la Unió Europea sobre l'Educació en Espanya: "Education and Training Monitor 2014. Spain" Comissió Europea.

29 Últimes estadístiques publicades del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, consultada el 21/01/2015.

30 Xifra provisional per el curs 2013-2014 apunta a una disminució de 1.075.645 beneficiaris.

31 Estadística de les beques i ajudes a l'estudi. Curs 2013-2014. Nota resum. Anàlisi dels principals resultats, MECD.

Gràfic 4.
Despesa mitjana per llar en Ensenyament (Euros) segons CCAA.
Any 2013.

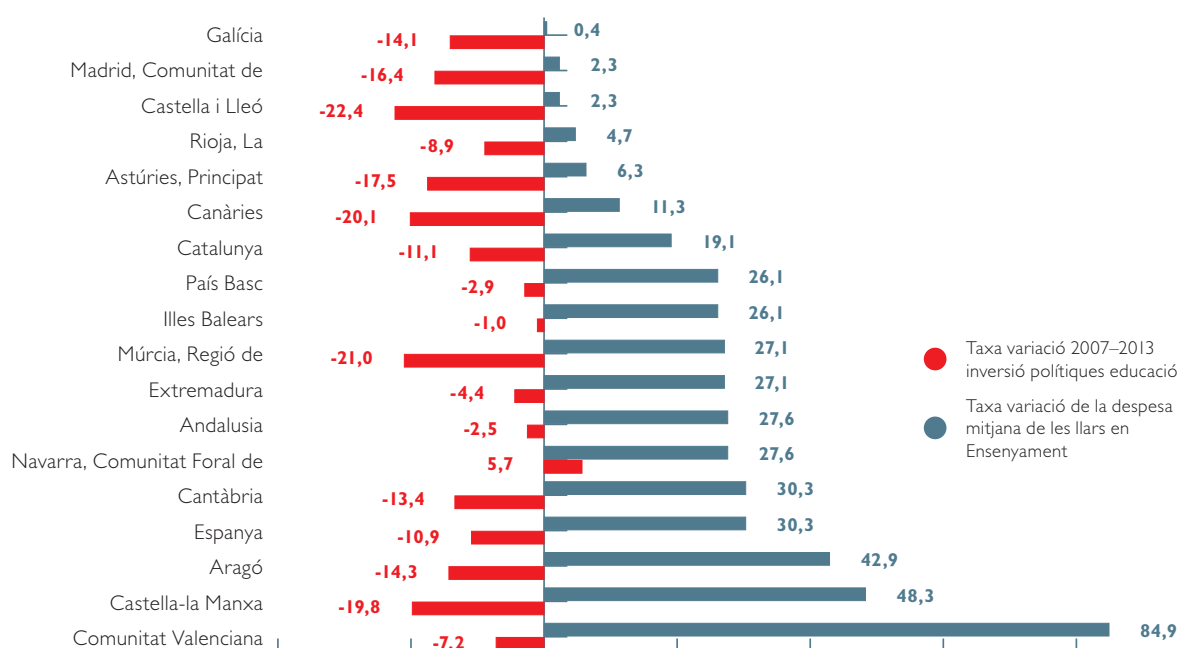
Font: Elaboració pròpia a partir d'Enquesta de Pressupost Familiars 2013 (INE).

D'altra banda, la despesa mitjana per llar en ensenyament s'ha incrementat significativament del 30,3% des de l'any 2006 fins al 2013. Catalunya no es troba entre les comunitats autònomes les llars de les quals van augmentar més el seu nivell de despesa per llar; aquestes són la Comunitat Valenciana, seguida per Castella la Manxa i Aragó que superen àmpliament la mitjana estatal. No obstant això sí que es troba entre aquelles on les llars més gasten en Ensenyament, que són: Madrid (639€), seguit per Navarra (534€), País Basc (522€) i Catalunya (505€). Totes molt per sobre de la mitjana a Espanya amb 361€.

En totes les comunitats autònomes ha augmentat la despesa en educació en les famílies mentre que totes han vist reduir la seva capacitat adquisitiva. Segons dades Eurostat, la renda per habitant a Espanya també ha anat perdent posicions al llarg d'aquests anys. L'any 2013, la distància era de 8 p.p. menys respecte al valor de 2008 i 13 p.p. menys de la renda de la Zona Euro. La disminució de la renda anual mitjana neta de les llars a Espanya i les CCAA ha estat gairebé generalitzada i sostinguda des de 2009 a excepció de Catalunya que juntament amb Canàries, Castella la Manxa, i Galícia van experimentar un petit repunt després d'una continuada i sostinguda disminució des de 2009. Des de 2009, les llars han perdut més del 10% de la seva renda mentre la renda per persona va descendir un 7%. Espanya està molt per sota de la mitjana de renda per habitant de tot el conjunt de la Unió Europea.³²

32 95 punts sobre 100 de la Unió Europea

Gràfic 6.
Comparació entre la taxa de variació de la Inversió en polítiques d'educació i
taxa de variació de la Despesa mitjana de les llars en Ensenyament.
Any 2013.

Font: Elaboració pròpia a partir d'estimacions del Centre d'Estudis Econòmics Tomillo / UNICEF i Enquesta de Pressupost Familiars 2013 (INE).

Per la seva banda, entre 2007 i 2013, la inversió en polítiques d'educació ha disminuït de manera important en totes les comunitats i ciutats autònomes, i independentment de l'administració considerada. La inversió de l'Administració General de l'Estat (AGE) s'ha rebaixat en un 55,47% encara que són les transferències a les comunitats autònomes les que han acusat un descens més marcat (-95,44%). A més, s'ha retallat la inversió de les comunitats autònomes en un 10,98%. En total la inversió consolidada en polítiques d'educació de la AGE i de les comunitats autònomes ha disminuït en un 10,94% en aquest període. A excepció de

En aquest moment, les llars són les que més despesa educativa realitzen mentre es redueix la inversió pública.

Navarra,³³ que presenta un increment del 5,75%, totes les comunitats autònomes han reduït la seva inversió entre 2007 i 2013. En el cas de Catalunya aquesta reducció ha estat d'11,1%. De la mateixa manera, es dona una forta contracció de la inversió en educació per infant en totes les comunitats i ciutats autònomes, a excepció d'Extremadura que es manté estable (+ 0,3%). En aquest cas, Catalunya juntament amb Castella la Manxa, Comunitat de Madrid, Castella i Lleó, Aragó, Astúries, Canàries, i Cantàbria presenten taxes de variació negatives que superen la mitjana total (-16,9%).

Com assenyalen nombrosos estudis i informes, la majoria de comunitats i ciutats autònomes ha vist augmentar el percentatge de la seva població en risc de pobresa o exclusió social mentre que les famílies en el llindar de la pobresa dediquen almenys el 17,43% dels seus ingressos a l'educació de les seves filles i fills. Encara que de moment això no hagi tingut reflex negatiu en els indicadors més bàsics d'accés a l'educació, existeix el risc que aquesta contracció de la inversió en educació afecti l'evolució de la taxa AROPE, especialment entre la població infantil.

33 UNICEF - LA INFÀNCIA AIS PRESSUPOSTOS: NOTA METODOLÒGICA. 3.1 Manques en la informació relacionada amb l'Educació per a la infància (pàgina 14): Per poder identificar la despesa dels programes educatius dirigits a la infància és necessari que la informació recollida als pressupostos de despesa estigui suficientment desagregada per etapes educatives. Idealment haurien de poder identificar-se les despeses següents: infantil, primària, ESO, batxillerat, formació professional o cicles formatius, compensatòria, garantia social o programes de qualificació professional inicial, educació especial, ensenyaments de règim especial (artístiques i idiomes), educació universitària i educació permanent o para persones adultes. En general resulta possible identificar aquestes etapes en la majoria de les comunitats autònomes (encara que amb diferents nivells de desagregació d'unes a d'altres) excepte en quatre: Cantàbria, Catalunya, Comunitat Foral de Navarra i Illes Balears, que són les que pitjor i amb menys claredat desglossen la seva despesa educativa per etapes. www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/nota_metodologica_04_web.pdf

2.6. ASSUMIR EL PREU D'EDUCAR UN FILL

Moltes de les ajudes que han necessitat les famílies per pagar les despeses associades a l'escolarització dels seus fills –com a llibres de text, material escolar i menjador escolar– han estat finançades gràcies a la iniciativa personal dels membres d'algunes comunitats educatives. No obstant això, aquestes ajudes han de ser un instrument de les administracions públiques i no una expressió de caritat o solidaritat d'aquells qui observen i senten empatia amb el malestar que passen els nens i nenes quan no tenen l'imprescindible per estudiar. Aquestes prestacions resulten essencials però si els pressupostos públics redueixen o eliminen les partides dedicades a beques i ajudes, les llars passen a haver de cobrir el cost dels béns o serveis necessaris perquè els seus fills no es vegin en situació de desavantatge educatiu, i si no poden cobrir-los, no tenen més alternativa que dependre de la caritat o la solidaritat d'uns altres.

Un bon exemple d'aquestes situacions són les despeses derivades de la compra dels llibres de text. Ha estat tanta la preocupació sobre aquest tema que el Defensor del Pueblo va decidir donar resposta a l'altíssim nombre de queixes rebudes en aquest cas amb la publicació a l'octubre de 2013 d'un informe titulat “Gratuïtat dels llibres de text; programes, ajudes, préstecs i reutilització”³⁴ i que el seu objectiu principal era analitzar els problemes detectats i proposar una sèrie de recomanacions.

34 Defensor del Pueblo (2013). Estudi sobre gratuïtat dels llibres de text: programes, ajudes, préstec i reutilització. Madrid: Defensor del Pueblo.

El dret a l'educació no pot dependre d'expressions de solidaritat per tractar de pal·liar la pobresa educativa, ha de ser garantit a través de les polítiques públiques.

Taula 4.
Evolució del finançament total en ajudes a llibres de text.
Curs 2008-2009 a 2012-2013.

FINANÇAMENT TOTAL EN AJUDES A LLIBRES DE TEXTO					
Curs	Comunitats Autònomes (€)	EstaT (€)	Total (€)	Taxa de variació interanual	Taxa de variació respecte curs 08-09
2008-2009	225.459.813	78.047.264	303.507.077	—	—
2009-2010	187.324.383	79.037.648	266.362.031	-12,2%	-12,2%
2010-2011	144.619.106	80.860.956	225.480.062	-15,3%	-25,7%
2011-2012	170.339.527	79.700.569	250.040.096	10,9%	-17,6%
2012-2013	146.702.943	19.564.431	166.267.374	-33,5%	-45,2%
2008-2013	874.445.772	337.210.868	1.211.656.640		
	72,20%	27,80%	100,00%		

Font: Defensor del Poble (2013).

Tant les aportacions per a les ajudes a llibres de text de l'Estat com les procedents de les comunitats autònomes han sofert un notable descens entre 2008 i 2013. Cal destacar que l'aportació de les comunitats autònomes, en el seu conjunt, va ser sempre superior a la de l'Estat, que a més s'ha vist reduïda aproximadament a una quarta part des del curs acadèmic 2008-2009 al 2012-2013, passant d'una aportació de gairebé 80 milions d'euros –que s'havia anat mantenint constant en els cursos anteriors– a una d'una mica menys de 20 milions d'euros. Així, mentre que en el curs acadèmic 2008-2009 l'Estat i les comunitats autònomes van destinar un total de 303 milions d'euros a sufragar la gratuïtat dels llibres de text, en el curs 2012-2013 aquesta quantitat es va situar en 166 milions d'euros, la qual cosa suposa una disminució de 137 milions d'euros en tan sols tres cursos acadèmics. Aquesta quantitat suposa, en termes percentuals, una reducció del 45,2% de les aportacions que es reparteix de forma desigual entre l'Estat –que disminueix les seves aportacions en un 75%– i les comunitats autònomes –on la disminució és del 35%–. L'interval temporal assenyalat coincideix amb l'inici de la crisi i per tant, amb les creixents dificultats econòmiques en les famílies per fer front, entre altres, a les despeses derivades de l'assistència dels seus fills i filles a l'escola.

3. ÍNDEX D'EQUITAT EDUCATIVA

Les polítiques d'equitat educativa han de proporcionar a cada individu els recursos i condicions necessàries per aconseguir la igualtat d'oportunitats en l'accés als coneixements i competències que proporciona l'educació així com aconseguir el màxim desenvolupament del seu potencial. La inversió en polítiques d'equitat educativa demostra que per reduir la pobresa infantil calen polítiques més integrals. Cal invertir en altres assumptes subjacents en les causes de la pobresa i el desavantatge, tals com l'educació.³⁵

Amb l'elaboració d'aquest Índex d'Equitat Educativa es posa el focus en el valor que tenen les polítiques públiques en educació per trencar el cicle del desavantatge social, de pobresa i exclusió, tal com ja ha assenyalat la Comisió Europea. L'educació és un dret de totes i de tots, no obstant això no sempre les polítiques públiques que es desenvolupen tenen la pertinència i coherència que requereixen per aconseguir l'equitat.

Amb l'índex d'equitat calculem un valor mitjà de cada comunitat sobre la base de 14 indicadors significatius que mesuren l'equitat educativa.

Aquest índex³⁶ no mesura si les diferents comunitats autònomes superen o no un llindar d'equitat objectiu sinó si les seves polítiques són coherents i pertinents a una representació significativa d'una sèrie d'indicadors relacionats amb la pobresa educativa. I en funció d'aquesta anàlisi es fa una classificació que assenyalava quina posició ocupa cada territori en comparació de la resta.

35 'Políticas de apoyo a las familias en Europa: nuevos contextos y nuevas orientaciones'. Joseba Zalakain. Iralia Set 2014.

36 L'Índex d'Equitat Educativa per tant expressa la posició mitjana que una determinada comunitat o ciutat autònoma ocupa en el conjunt dels 14 indicadors que s'han considerat i que es detallen i expliquen en aquest apartat. En cada indicador concret, s'ordenen les comunitats i ciutats autònomes en funció del valor que cadascuna presenta i se'ls ha adjudicat una posició de l'1 al 19; sent l'1 la més desfavorable i 19 la més favorable. El valor de l'índex és un valor mitjana de les posicions obtingudes per cada comunitat o ciutat en els diferents indicadors. Els indicadors es refereixen a diferents aspectes tant a dins com fora de l'àmbit escolar.

Taula 5.
Selecció d'indicadors referits a l'equitat educativa en l'àmbit escolar:

BLOC I. QUALITAT DE L'ACCÉS A L'EDUCACIÓ		
Nº indicador	Nom de l'indicador	Definició
1	Serveis en educació i atenció a la primera infància	Taxa neta d'escolaritat (0–2 anys) en centres públics i privats de la Comunitat Autònoma (relació entre l'alumnat d'aquesta edat respecte al total de població de la mateixa edat)
2	Temps de permanència al centre educatiu en Educació primària	Percentatge de centres d'educació primària amb jornada partida
3	Temps de permanència al centre educatiu en Educació secundària	Percentatge de centres d'educació secundària amb jornada contínua
4	Centres escolars amb serveis de menjador	Percentatge de centres públics i privats que ofereixen serveis de menjador (respecte al total de centres de Règim General)
5	Qualitat de les infraestructures físiques dels centres	Índex PISA de la qualitat de les infraestructures físiques dels centres escolars. Derivat de l'opinió dels/les directors/es dels centres sobre com la qualitat de les infraestructures físiques del centre afecta l'ensenyament. Majors nivell en l'índex indiquen una millor qualitat de les infraestructures físiques
6	Aules amb accés a internet	Percentatge d'aules habituals als centres d'Educació Primària i Secundària amb connexió a Internet
7	Taxa d'abandonament escolar primerenc	Percentatge de població de 18 a 24 anys que no ha completat el nivell d'ESO 2a. etapa i no segueix cap tipus d'educació-formació.

Font: elaboració pròpia a partir de Save the Children (2014): Aladdin's lamp.

Taula 6.
Selecció d'indicadors referits a l'equitat educativa fora de l'àmbit escolar:

BLOC 2. PARTICIPACIÓ D'INFANTS EN ACTIVITATS CULTURALS I D'OCI		
Nº indicador	Nom de l'indicador	Definició
8	Assistència al cinema, teatre i altres espectacles	Percentatge de llars amb nens i nenes (de 0 a 18 anys) que han gastat més d'1€ en cinema, teatre i altres espectacles en el darrer any
9	Assistència a museus, jardins botànics, biblioteques i similars	Percentatge de llars amb nens i nenes (de 0 a 18 anys) que han gastat més de 1€ en museus, jardins botànics, biblioteques i similars
10	Temps dedicat a videojocs	Percentatge de nens i nenes de 7 a 14 anys que juguen 1 hora o més al dia, de dilluns a divendres, amb videojocs
11	Temps dedicat a la televisió	Percentatge de nens i nenes de 0 a 14 anys que veuen 1 hora o més al dia la TV, de dilluns a divendres.
12	Pràctica regular d'esport	Percentatge de nens i nenes de 6 a 18 anys que realitzen activitat física o esportiva organitzada almenys una vegada a la setmana
13	Utilització d'Internet	Percentatge de nens i nenes de 10 a 15 anys que han utilitzat internet en els darrers 3 mesos
14	Disponibilitat de llibres en la llar	Percentatge de nens i nenes que viuen en llars amb menys de 50 llibres

Font: elaboració pròpia a partir de Save the Children (2014): Aladdin's lamp.

3.1. ELABORACIÓ DE L'ÍNDEX D'EQUITAT EDUCATIVA

3.1.1. Indicadors d'equitat educativa per comunitats autònomes en l'àmbit escolar

ESCOLARITZACIÓ DE 0 A 2 ANYS (SERVEIS EN EDUCACIÓ I CURA DE LA PRIMERA INFÀNCIA)

El període preescolar és un moment crucial en la vida de les nenes i dels nens. De manera global, el nombre de nenes i nens escolaritzats en l'ensenyament pre primària ha augmentat substancialment en els últims trenta anys³⁷ però encara existeixen desigualtats, especialment en relació amb la cobertura i el desequilibri en l'atenció als menors de 4 a 6 anys enfront de la menor atenció als de zero a tres anys.³⁸ A Espanya només set comunitats autònomes, compleixen l'objectiu fixat per la Unió Europea d'aconseguir un percentatge de provisió de serveis educatius i de cura per a nenes i nens de 0 a 2 anys en un 33% l'any, una d'elles és Catalunya amb un 32%. Per contra, vuit comunitats i ciutats autònomes ni tan sols aconseguixen el 20% i concretament dues d'elles (Canàries i Ceuta) es troben per sota del 10%.

TEMPS DE PERMANÈNCIA EN EL CENTRE ESCOLAR (EDUCACIÓ PRIMÀRIA I EDUCACIÓ SECUNDÀRIA)

El nombre mínim anual de dies lectius recollits en la LOE³⁹ és de 175 dies i, encara que varia per comunitats autònomes, les diferències són molt petites. L'estructuració de la jornada escolar -que a Espanya pot ser intensiva (només de matí) o partida (de matí i tarda)- pot condicionar el temps de permanència dels nens i nenes al centre educatiu. En les últimes dècades s'ha introduït la jornada intensiva en Educació Secundària en la gran majoria de comunitats i ciutats autònomes i ha avançat (de

37 UNESCO, 2007: 2 en Ancheta, A. 2013.

38 UNESO, 2009 en Ancheta, A., 2013.

39 Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación.

forma molt accelerada durant els últims 4 anys) a l'Educació Primària, on ja és majoritària en un gran nombre de comunitats autonòmiques. La concentració de la jornada en horari de matí pot reduir notablement la presència de les nenes i nens al centre educatiu a la tarda, amenaçant la continuïtat de les activitats extraescolars en el centre i en algun cas, fins i tot del menjador.⁴⁰ Si bé un percentatge de les nenes i nens continuarà amb aquestes activitats en altres espais fora del centre educatiu, un altre les perdrà per la impossibilitat d'assumir el seu cost o la necessitat de desplaçament en companyia d'una persona adulta.⁴¹ Així mateix, les llars on els dos progenitors estan ocupats es desplacen cap a centres educatius (concertats o privats) amb una jornada escolar més similar a les seves jornades laborals i així es corre el risc d'augmentar la segregació social a l'educació pública.⁴²

La situació sobre aquest tema és molt dispar per comunitats i ciutats autònomes en Educació Primària. A Catalunya, amb Aragó i País Basc, la jornada partida és del 100%. En algunes comunitats, com és el cas de Canàries, Extremadura o Ceuta no existeix cap (o pràcticament cap) centre públic amb jornada partida, mentre que en altres comunitats és propera al 100% (Comunitat Valenciana, Navarra). La situació a l'Educació Secundària és més homogènia per comunitats i ciutats autònomes amb una clar predomini de la jornada contínua, present en gairebé la totalitat dels centres de 19 comunitats o ciutats autònomes. Només Catalunya (on el percentatge de centres de secundària amb jornada contínua només ascendeix al 25%) i País Basc (amb un percentatge de tan sols el 5%) segueixen mantenint la jornada partida en aquesta etapa educativa.

40 A Espanya, no hi ha estudis amb àmplies mostres que permetin avaluar, en termes numèrics, l'impacte que el canvi de jornada té, no només sobre la continuïtat del Servei de menjador i les activitats extraescolars o la segregació social de l'alumnat, sinó fins i tot sobre el propi rendiment dels alumnes i el fracàs escolar. Malgrat l'intens debat que es viu en moltes comunitats autònomes des de fa anys, no hi ha informació bàsica sobre l'impacte pedagògic i social del canvi de jornada, especialment a l'educació primària.

41 Els professionals de la intervenció educativa de la nostra pròpia organització a Espanya assenyalen la incidència dels factors negatius assenyalats sobre la població infantil socialment més desfavorida.

42 FERNÁNDEZ ENGUITA, M. (2000): "La hora de la escuela. Análisis y valoración de los procesos, los efectos y las opciones de la implantación de la jornada continúa. Universidad de Salamanca i FEITO, R. (2007): "Tiempos escolares. El debate sobre la jornada escolar continua y partida". Cuadernos de pedagogía n°365.

CENTRES ESCOLARS AMB SERVEIS DE MENJADOR

L'alimentació juga un paper fonamental en el desenvolupament físic i cognitiu dels infants, així com en la seva capacitat d'aprenentatge i en les habilitats socials. La provisió de serveis de menjador accessibles es fa encara més necessària en un context com l'actual, de forta crisi econòmica que ha empobrit un nombre important de famílies i que està tenint i tindrà en el futur repercussions importants sobre la salut de les nenes i nens derivades de múltiples factors, entre altres, casos de desnutrició i malnutrició.⁴³ El percentatge de centres escolars amb serveis de menjador és un indicador important per aproximar l'equitat educativa, però també és necessari tenir en compte la gratuïtat o finançament del servei per a aquells menors que procedeixen de famílies amb menys recursos econòmics.

Hi ha grans disparitats entre comunitats i ciutats autònomes en el percentatge de centres que ofereixen serveis de menjador. Així, mentre la mitjana per al conjunt del territori espanyol se situa en tan sols un 53,7% (és a dir, gairebé un de cada dos centres no ofereix aquest servei) a les ciutats autònomes el percentatge descendeix fins al 27% en el cas de Ceuta i 39% a Melilla. Castella la Manxa, Extremadura i la Regió de Múrcia també se situen per sota de la mitjana nacional. Per contra, els majors percentatges s'observen en la Comunitat de Madrid on un 84% dels seus centres ofereixen aquest servei, seguit de País Basc, La Rioja (77% en tots dos casos) i Comunitat Valenciana (74%). No obstant això, no hi ha cap comunitat autònoma en la qual el servei sigui proporcionat per tots els seus centres educatius. Una situació a destacar és que no hi ha dades disponibles per a Catalunya.

43 "Crisis económica, pobreza e infancia: ¿qué podemos esperar en el corto y largo plazo para los niños y las niñas de la crisis?" Informe SESPAS 2014 .Gac Sanit, 28. 2014. Flores et al. 2014

QUALITAT DE LES INFRAESTRUCTURES FÍSQUES DELS CENTRES

La qualitat de les infraestructures⁴⁴ pot condicionar el desenvolupament de l'activitat lectiva i no lectiva als centres escolars. L'antiguitat d'alguns centres dificulta la seva adaptació als nous usos i necessitats de la comunitat educativa i es requereixen inversions significatives per a la seva adequació. Així mateix, les condicions ambientals no han d'entorpir el desenvolupament de les activitats als centres escolars. La qualitat de les infraestructures físiques s'ha aproximat per l'índex de qualitat de les infraestructures físiques als centres educatius de l'Informe PISA 2012. L'índex valora conjuntament tres aspectes: edificis i terrenys dels centres educatius; sistema de calefacció, il·luminació i aire condicionat i espais d'instrucció, i s'elabora partir de la valoració de la direcció del centre sobre la incidència (negativa) que les infraestructures tenen en el desenvolupament de les activitats educatives (docents i no docents). L'Índex és més desfavorable a menys valor, especialment quan aquests són negatius. La puntuació que aconsegueix Catalunya duplica (15,1) la mitjana de les comunitats autònomes (6,9).

AULES AMB ACCÉS A INTERNET

Tal com assenyalava ja fa una dècada l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura,⁴⁵ els sistemes educatius d'arreu del món s'enfronten al desafiament d'utilitzar les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC⁴⁶) per proveir el seu alumnat de les eines i coneixements necessaris per al context actual. A més, una escola de qualitat es caracteritza per l'obertura a la innovació i la capacitat d'utilitzar i fer que els nens i nenes utilitzin les TIC. Els equips informàtics a les aules afavoreixen i potencien un altre tipus d'actituds positives, com ara ajudar

44 Per a més concreció, la definició exacta de l'índex PISA de la qualitat de les infraestructures físiques és la següent: "The index of quality of physicals' infrastructure (SCMATBUI) was derived from three items measuring school principals' perceptions of potential factors hindering instruction at their school. These factors are: i) shortage or inadequacy of school buildings and grounds; ii) shortage or inadequacy of heating/cooling and lighting systems; and iii) shortage or inadequacy of instructional space (e.g. classrooms). As all items were inverted for scaling, higher values on this index indicate better quality of physical infrastructure."

45 UNESCO, 2004.

46 Tal com s'assenyala a l'Informe Aladdin's Lamp (Save the Children, 2014).

els companys, intercanviar informació rellevant trobada a Internet, resoldre problemes als qui en tenen. Assenyalem també que el seu ús estimula l'intercanvi d'idees, la discussió i presa de decisió en comú i el raonament de les opinions argumentades.

A Catalunya el 100% de les aules té accés a Internet i un nombre important de comunitats i ciutats autònomes superen el 90% (Regió de Múrcia, Melilla, Cantàbria, La Rioja, Comunitat Valenciana, Aragó, Navarra, Castella la Manxa, Extremadura, Castella i Lleó i País Basc). En l'extrem contrari, a Andalusia el percentatge encara no aconsegueix el 80%, nivell proper al del Principat d'Astúries (81%).

ABANDONAMENT ESCOLAR PRIMERENC

A Espanya, com ja hem comentat, les elevades taxes d'abandó escolar unides a les elevadíssimes taxes de desocupació juvenil (superior al 50% entre la població d'entre 16 i 24 anys l'any 2014) fan que aquesta qüestió sigui una de les més rellevants a l'hora de parlar d' 'equitat educativa'. Pel que fa a les comunitats autònomes, Catalunya és una de les comunitats que aconsegueix valors de més del 25%, quedant molt lluny de l'objectiu de l'Estratègia 2020 que el fixa en el 10%. En aquesta mateixa situació estan la Regió de Múrcia, Castella la Manxa, Canàries, Andalusia, Extremadura, Balears, Ceuta i Melilla. Solament el País Basc ha aconseguit l'objectiu de la Unió Europea del 10%, encara que Cantàbria i Navarra es troben a prop amb unes taxes del 12% i 13% respectivament. La resta de comunitats autònomes mostren percentatges molt elevats, superiors en tots els casos al 19%. És a dir, en aquestes comunitats i ciutats, almenys un de cada quatre joves que ha completat la Educació Secundària però no segueix cap tipus d'educació-formació.

3.1.2. Indicadors d'equitat educativa per comunitats autònomes fora de l'àmbit escolar

La pobresa educativa també té una relació directa amb la falta d'oportunitats en l'entorn en què viuen les nenes i els nens, per aquest motiu s'inclou l'anàlisi dels següents indicadors:

ACTIVITATS CULTURALS

Les activitats culturals i artístiques són una part essencial de la seva formació i afavoreixen el seu desenvolupament i creixement personal, el seu aprenentatge, amplien el seu bagatge intel·lectual i influeixen positivament en la seva capacitat de socialització.⁴⁷ El percentatge de famílies que han gastat almenys un euro en cinema, teatre i altres espectacles l'any 2013 no arriba al 29% de mitjana de les comunitats autònomes, percentatge que descendeix al 4,2% en museus, jardins botànics, biblioteques i similars.⁴⁸ No obstant això, s'observen importants diferències per comunitats i ciutats autònomes en tots dos indicadors. Així, en el cas de l'assistència al cinema, teatre i altres espectacles, mentre en la Comunitat de Madrid, el País Basc o Ceuta el percentatge se situa per sobre del 40%, a Catalunya i altres vuit comunitats arriba com a molt al 25% (Comunitat Valenciana, Andalusia, Melilla, Canàries, Regió de Múrcia, Castella i Lleó, Principat d'Astúries i Galícia).

En relació amb l'assistència a museus, jardins botànics, biblioteques i similars, solament en la Comunitat de Madrid se supera la xifra del 10%. En aquesta comunitat prop del 14% de les llars amb nenes i nens menors de 18 anys realitza aquestes visites. La puntuació de Catalunya és d'un

47 L'article 31.2 de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets dels infants estableix que "els Estats Part respectaran i promouran el dret de l'infant a participar plenament en la vida cultural i artística i propiciaran oportunitats apropiades, en condicions d'igualtat, de participar en la vida cultural, artística, recreativa i d'esplai".

48 La principal font sobre hàbits i pràctiques culturals a Espanya no ofereix informació per als menors per comunitats autònomes i no es disposa d'una altra font homogènia referida a aquestes variables. Per això, i atès que aquests indicadors corresponen a l'àmbit familiar, s'ha utilitzat com a aproximació l'assistència de les famílies amb les nenes i nens menors de 18 anys a activitats culturals. En aquest sentit, s'ha considerat que la família participa a aquestes activitats si realitza una despesa mínima de 1€ a l'any en cinema, teatre i altres espectacles o en museus, jardins botànics, biblioteques i similars.

5,7% una mica més per sobre de la mitjana de les altres comunitats autònomes (4,2%). En l'extrem oposat, a Melilla, la Comunitat Valenciana i Galícia, el percentatge de famílies amb nenes i nens que, almenys van gastar un euro en aquestes activitats, se situa per sota de l'1%.

SEDENTARISME I PRÀCTICA D'ESPORT

Espanya és un dels quatre països més sedentaris de la Unió Europea.⁴⁹ En el cas de les nenes i nens d'entre 6 i 9 anys,⁵⁰ un 38% té sobrepès (la prevalença més gran dels països analitzats per l'estudi). Segons l'Associació Espanyola de Pediatria, un dels principals motius que estaria causant aquesta situació (encara que no l'únic) seria el sedentarisme. Entre els hàbits sedentaris més arrelats entre les nenes i nens, diferents estudis assenyalen el nombre d'hores davant de la televisió, l'ordinador o el temps dedicat als videojocs aquests són els elements que estan influint més negativament en aquest aspecte a més de ser els hàbits més difícilment modificables.⁵¹ En aquest sentit, s'ha considerat rellevant utilitzar tres indicadors per aproximar aquesta qüestió: el percentatge de les nenes i nens que juguen una hora o més a videojocs, ordinador o Internet (de dilluns a divendres); el percentatge de nenes, nens i adolescents que veuen la televisió una o més hores al dia (de dilluns a divendres) i, finalment, el temps destinat a realitzar activitats físiques o esportives.

En relació amb el primer indicador, s'observa que a la ciutat autònoma de Melilla (73%) i a la Regió de Múrcia (59%), més de la meitat de les nenes i nens juga una hora o més al dia a videojocs, amb l'ordinador o en Internet, percentatges molt superiors a la mitjana de les comunitats autònomes, situat en el 35,3%. **Catalunya també es troba per sobre d'aquesta mitjana amb un 38%.** En canvi, aquests percentatges tenen valors inferiors al 25% a Castella i Lleó (22%) o a Navarra (24%). Respecte al segon indicador, el percentatge de les nenes i nens que veuen almenys una hora diària la televisió és superior (63,1% de mitjana) i solament s'observen xifres inferiors a aquest percentatge en set comunitats autònomes entre les quals es troba Catalunya (54%): Cantabria, País Basc, Castella i Lleó, Galícia, Principat d'Astúries i Navarra. En aquest cas, la ciutat autònoma

49 Terreros, et al, (2011)

50 Según la Organización Mundial de la salud (OMS, 2007)

51 Villagrán et al. (2010)

de Melilla torna a estar molt per sobre de la mitjana nacional (més de 25 p.p.), seguida per Ceuta i Canàries.

En relació amb el tercer d'aquests indicadors, és important apuntar que la pràctica habitual de l'esport és fonamental per a la lluita contra el sedentarisme i és un altre dels elements clau en el creixement, desenvolupament físic, mental, social i educatiu de les nenes, nens i adolescents. L'any 2011, el percentatge (mitjana de totes les comunitats autònomes) de les nenes i nens d'edats compreses entre els 6 i els 18 anys que no realitza cap activitat física o esportiva durant la setmana se situava en un 37%. Per comunitats i ciutats autònomes, una vegada més, torna a haver-hi notables diferències. Així, gairebé la meitat de les nenes i nens d'Andalusia no practica esport o realitza activitats físiques organitzades (o ho fa amb una freqüència inferior a una vegada a la setmana), percentatge proper al que s'observa en altres comunitats i ciutats com Extremadura, Múrcia, Cantàbria, Ceuta o Astúries (totes amb percentatges superiors al 40%). Per contra, les xifres més baixes de sedentarisme infantil s'observen al País Basc (22%), seguides per les de Navarra (29%), Balears (30%) i **Catalunya (31%).**

ÚS D'INTERNET

Malgrat els riscos que un mal ús d'Internet pot comportar per a les nenes, nens i adolescents,⁵² la seva adequada utilització i el seu ús constructiu poden proporcionar multitud d'oportunitats per a l'aprenentatge, sent una de les eines amb major capacitat per accedir a informació, coneixement, opinions, eines educatives, etc., així com per a la comunicació, participació i interacció. Les possibilitats d'accés i l'ús d'Internet s'han incrementat notablement en els últims anys, però encara hi ha nens i nenes que no utilitzen Internet habitualment fora dels centres educatius.

Per al conjunt de totes les comunitats autònomes, la mitjana de nenes i nens a la franja d'edat situada entre els 10 i els 15 anys que ha accedit a Internet fora de l'àmbit escolar en els últims tres mesos se situa en un 92,5%. **Catalunya està molt propera a aquesta mitjana amb el 93%.** No obstant això, aquesta xifra aconsegueix del 86% a Castella i

52 Save the Children, (2014)

Lleó i el 89% a Castella la Manxa, Melilla i La Rioja. Els majors percentatges d'utilització s'observen a Ceuta, Principat d'Astúries i Navarra. En la resta de comunitats autònomes, les xifres de les nenes i nens que han utilitzat Internet en els últims tres mesos superen el 90%.

HÀBIT DE LECTURA

La importància del foment de la lectura per a les nenes i nens es basa en els seus múltiples beneficis a l'hora d'estudiar i adquirir coneixements. A més, contribueix al desenvolupament de capacitats com la memòria, el llenguatge, l'abstracció, creativitat i la imaginació, però també és fonamental en el desenvolupament personal i social, ja que els llibres ofereixen l'oportunitat de descobrir, somiar, entendre el món que ens envolta, comprendre altres persones diferents i conèixer altres realitats, cultures i maneres de pensar. La pobresa educativa també es reflecteix en la falta d'oportunitats de llegir llibres que, sovint, està relacionada amb l'escassetat de llibres a la llar (normalment vinculada al nivell educatiu i cultural dels progenitors) i/o a la falta de serveis públics (biblioteques, activitats promotores de la lectura, etc.) No obstant això, no existeixen fonts estadístiques oficials que ofereixin dades sobre els hàbits de lectura de les nenes, nens i adolescents per comunitats autònomes, per la qual cosa, per aproximar aquesta qüestió, s'ha utilitzat la dada que ofereix l'Informe d'UNICEF (2012) relatiu al nombre de llibres per llar.

La mitjana de llars espanyoles on viuen menors que cursen primer d'Ensenyament Secundari Obligatori (ESO) i on hi ha menys de cinquanta llibres, per tant, en principi tenen menys oportunitats d'accés a la lectura, situa a totes les comunitats autònomes en un 30,2%. Aquesta xifra ascendeix al 45% a Canàries, seguit del 41% que s'observa a la Regió de Múrcia. **Catalunya també es troba per sobre de la mitjana nacional juntament amb Extremadura amb un percentatge del 35%, Melilla (39%) i Ceuta (37%).** En l'extrem oposat, les comunitats que compten amb un menor percentatge de domicilis amb menys de 50 llibres són Comunitat de Madrid, Principat d'Astúries i Navarra (20% en les tres comunitats) i Castella-Lleó (21%).

3.2. ÍNDEX 'SAVE THE CHILDREN' D'EQUITAT EDUCATIVA

Atenent els resultats de l'Índex 'Save the Children' d'Equitat Educativa, les comunitats i ciutats autònomes⁵³ es classifiquen en cinc grups segons el seu nivell relatiu⁵⁴ d'equitat educativa. El primer inclou les comunitats i ciutats que presenten un nivell molt baix i està integrat per Melilla i Canàries. L'últim, que engloba a les comunitats amb equitat educativa alta, només inclou al País Basc. La major part de les comunitats se situen en les posicions intermèdies. No obstant això, l'Índex és el resultat de l'equitat educativa dins i fora de l'àmbit escolar i les posicions d'algunes comunitats en l'un i l'altre són molt dispars, com es veurà en els subíndexs que es presenten a continuació. La puntuació màxima a obtenir és de 19 punts.

Catalunya té en global un nivell d'equitat educativa mitjà-alt (12,2) juntament amb Madrid (13,6) i millorat pel nivell alt del País Basc (16,2). Respecte als subíndexs, en el d'equitat educativa en l'àmbit escolar, Catalunya presenta un nivell d'equitat alta (15,3) superat pel nivell molt alt del País Basc (17,6). L'altre subíndex a partir del qual es configura l'índex global, és el de l'equitat educativa fora de l'àmbit escolar; en aquest àmbit Catalunya presenta un nivell d'equitat educativa mitjà-baix (9,6).

53 Com ha quedat assenyalat anteriorment, alguns indicadors poden estar afectats per errors de mostreig significatius per a les ciutats autònomes i les comunitats uniprovincials. No obstant això, es considera que la seva incidència en la posició relativa que aquestes ocupen en l'Índex i els subíndexs d'equitat educativa és menor, degut al nombre d'indicadors com a la metodologia utilitzada per a la seva construcció que no es recolza en valors absoluts sinó en posicions relatives.

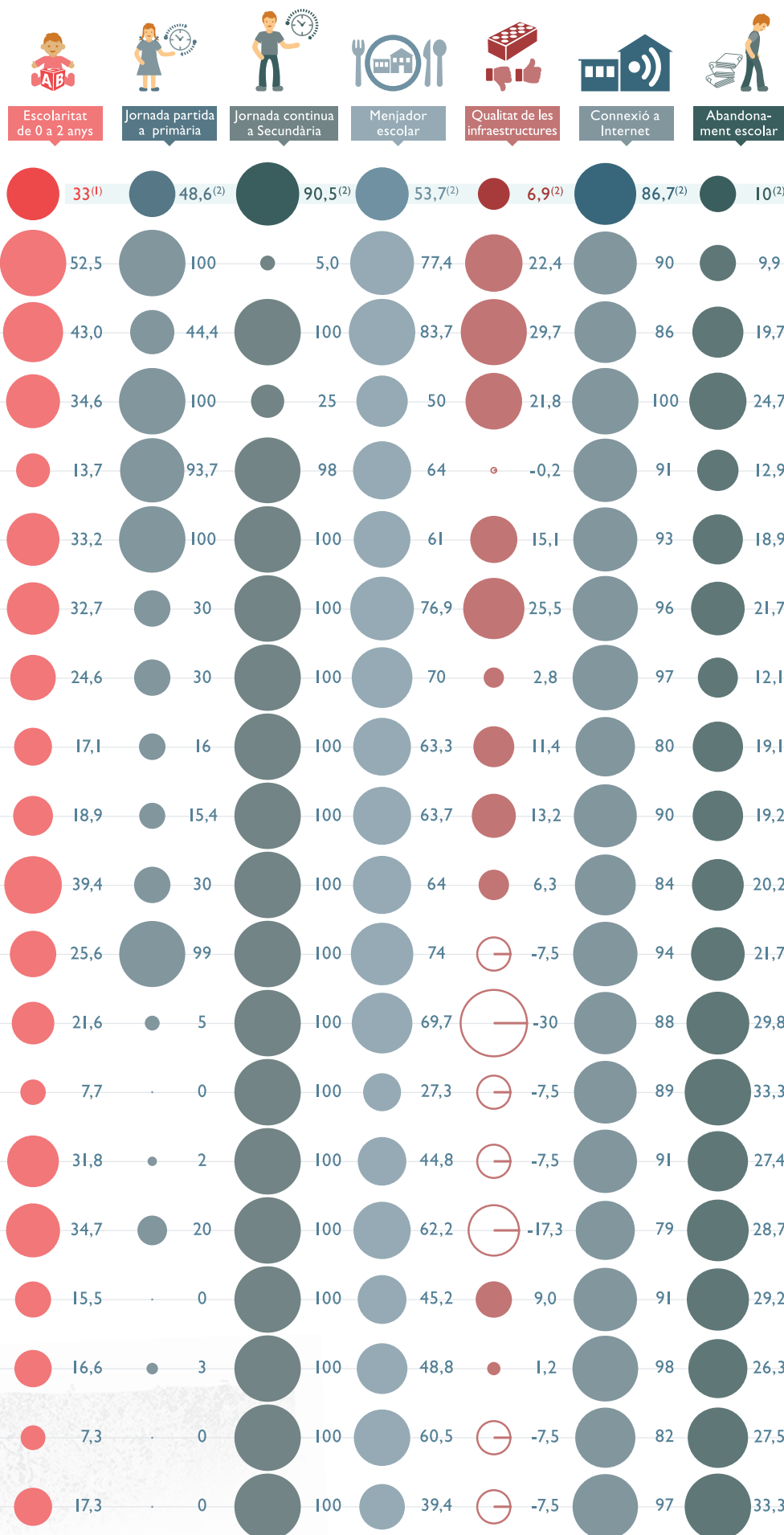
54 Sempre en comparació amb d'altres CCAA i ciutats autònomes.

ÍNDEX 'SAVE THE CHILDREN' D'EQUITAT EDUCATIVA

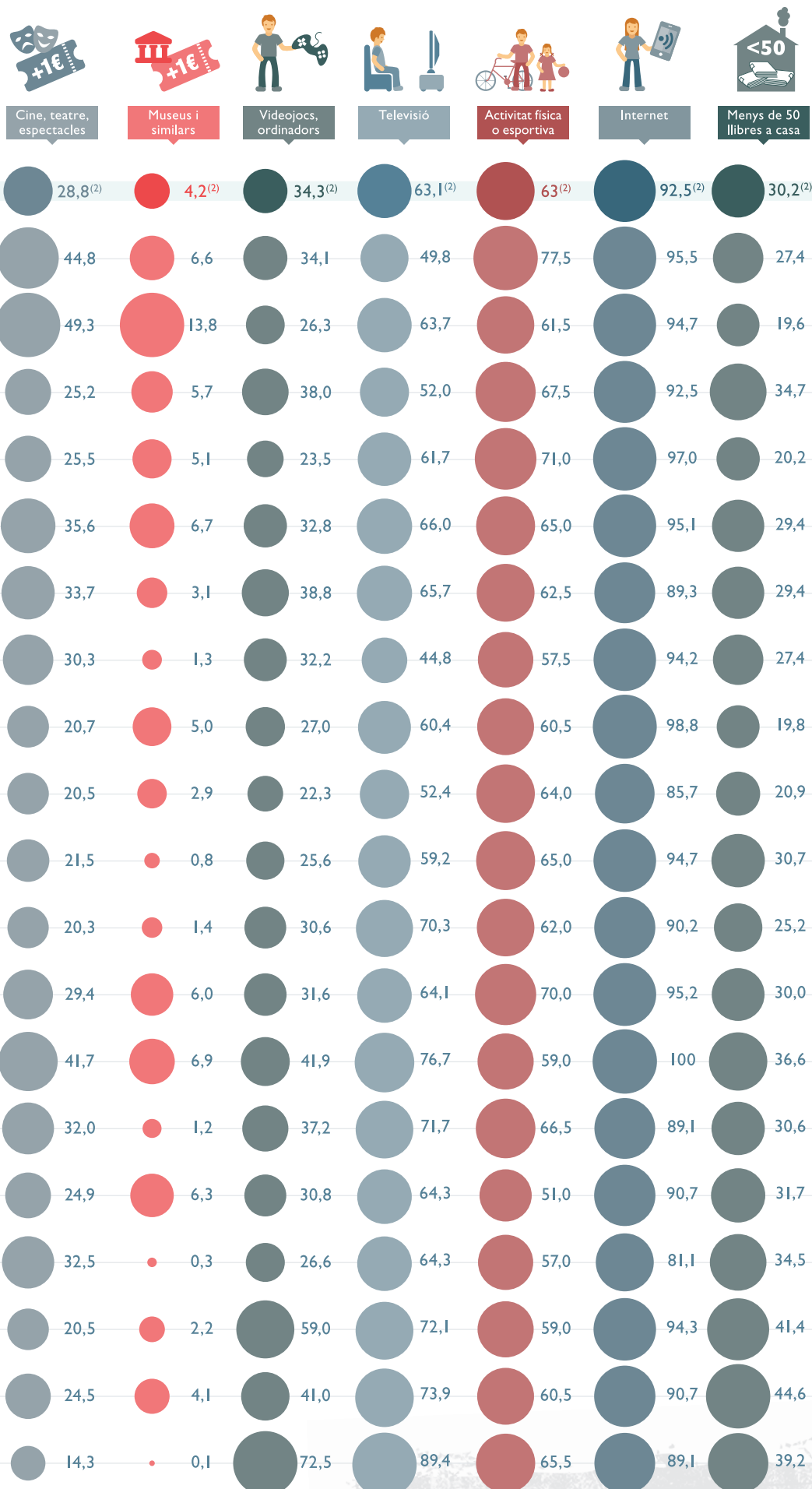
INDICADORS REFERITS A L'EQUITAT EDUCATIVA EN L'ÀMBIT ESCOLAR

Valors mitjans per comunitats autònomes 0 a 19 punts

Referència % per a cada indicador
1. Mitjana CCAA
2. Objectiu UE 2020

INDICADORS REFERITS A L'EQUITAT EDUCATIVA FORA DE L'ÀMBIT ESCOLAR

Les polítiques públiques són coherents quan les actuacions públiques de cada comunitat autònoma estan alineades al que s'estableix tant a nivell estatal com europeu

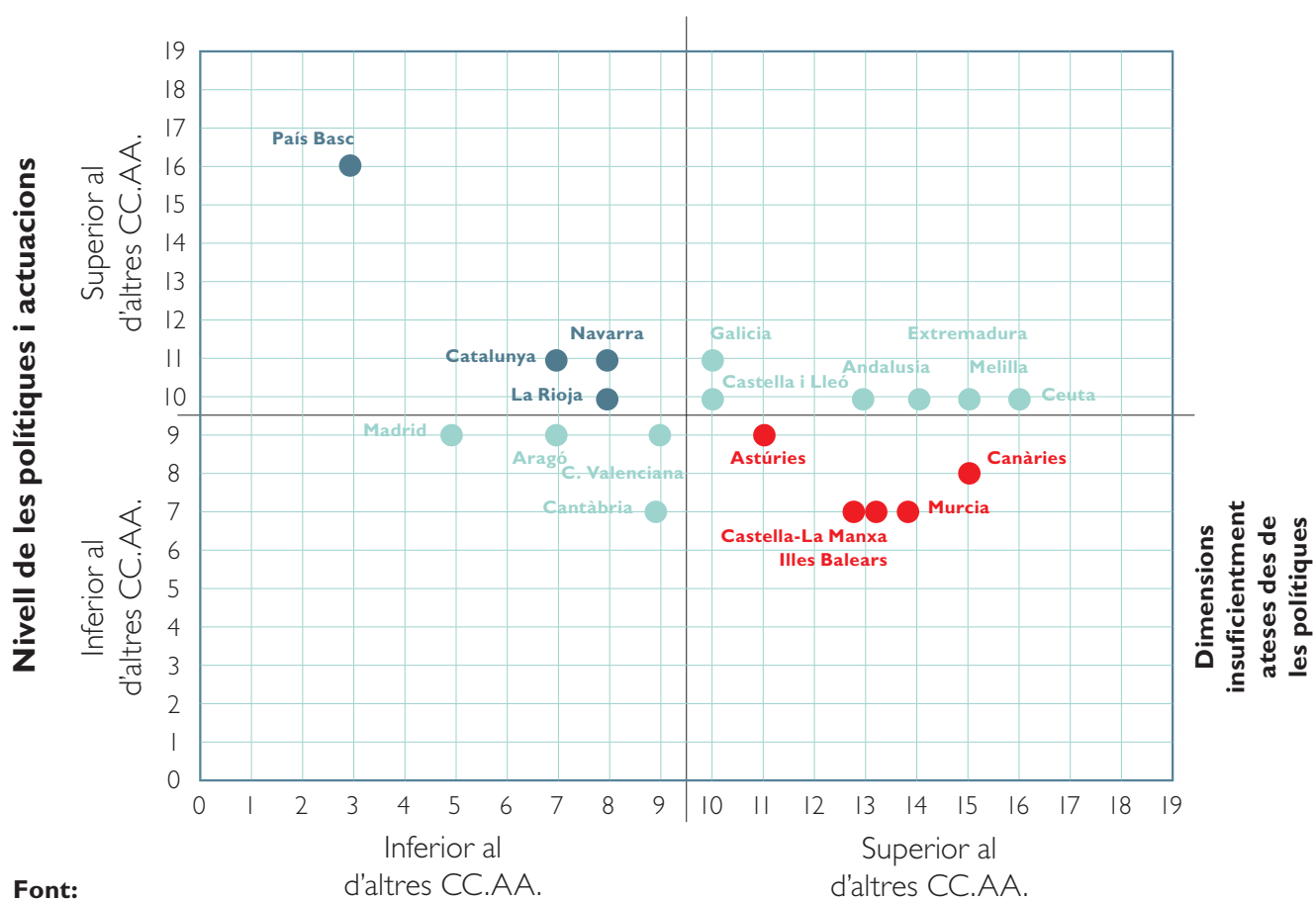
3.3. POLÍTIQUES CONTRA LA POBRESA EDUCATIVA I LA SEVA AVALUACIÓ

S'ha realitzat una aproximació a les polítiques que cada territori autònom desenvolupa i una avaluació d'aquestes polítiques en termes **de pertinència i coherència amb les polítiques nacionals i europees**. En línia amb el mètode de construcció de l'Índex 'Save the Children' d'Equitat Educativa, s'ha desenvolupat una metodologia per mesurar, amb el màxim grau d'objectivitat possible, el nivell de les polítiques de lluita contra la pobresa educativa en les diferents comunitats i ciutats autònomes.⁵⁵

Els resultats obtinguts en l'ANÀLISI DE PERTINÈNCIA de les polítiques específiques indiquen que les comunitats i ciutats poden classificar-se en quatre grups segons la seva situació en termes d'equitat educativa i l'amplitud de les seves polítiques específiques.

⁵⁵ L'elaboració d'aquesta metodologia s'explica íntegrament en la versió completa de l'informe "Il·luminant el futur. Invertir en educació és lluitar contra la pobresa infantil".

Gráfico 26.
Pertinència global de les polítiques a favor de l'equitat educativa de totes les CC.AA.

Font:
Elaboració pròpia.

Nivell de pobresa educativa (en les seves diferents dimensions)

a) Comunitats divergents. En aquest grup es classifiquen aquelles comunitats que presenten nivells relativament baixos en la majoria de dimensions d'equitat educativa i nivells d'actuació clarament inferiors als d'altres comunitats. La dinàmica esperada és que cada vegada sigui més gran la bretxa que els separa de les comunitats més ben posicionades. Formen part d'aquest grup: Canàries, Murcia, Castella la Manxa, Balears i Principat d'Astúries.

b) Comunitats convergents. Aquest grup està integrat per comunitats i ciutats autònomes amb nivells mitjans o baixos en la majoria dels àmbits de l'equitat educativa considerant però que, a diferència de les anteriors, estan desenvolupant polítiques públiques específiques més completes. És un grup molt heterogeni en el qual hi ha ciutats amb nivells molt baixos d'equitat en gairebé tots els àmbits (Melilla i Ceuta); comunitats autònomes amb problemes significatius però que estan sent tractats amb un diferencial positiu d'actuació (Andalusia i Extremadura) i comunitats amb posicions molt disperses en els diferents àmbits de l'equitat, i que s'han agreujat davant la falta d'actuacions adequades i/o suficients (Castella i Lleó i Galícia).

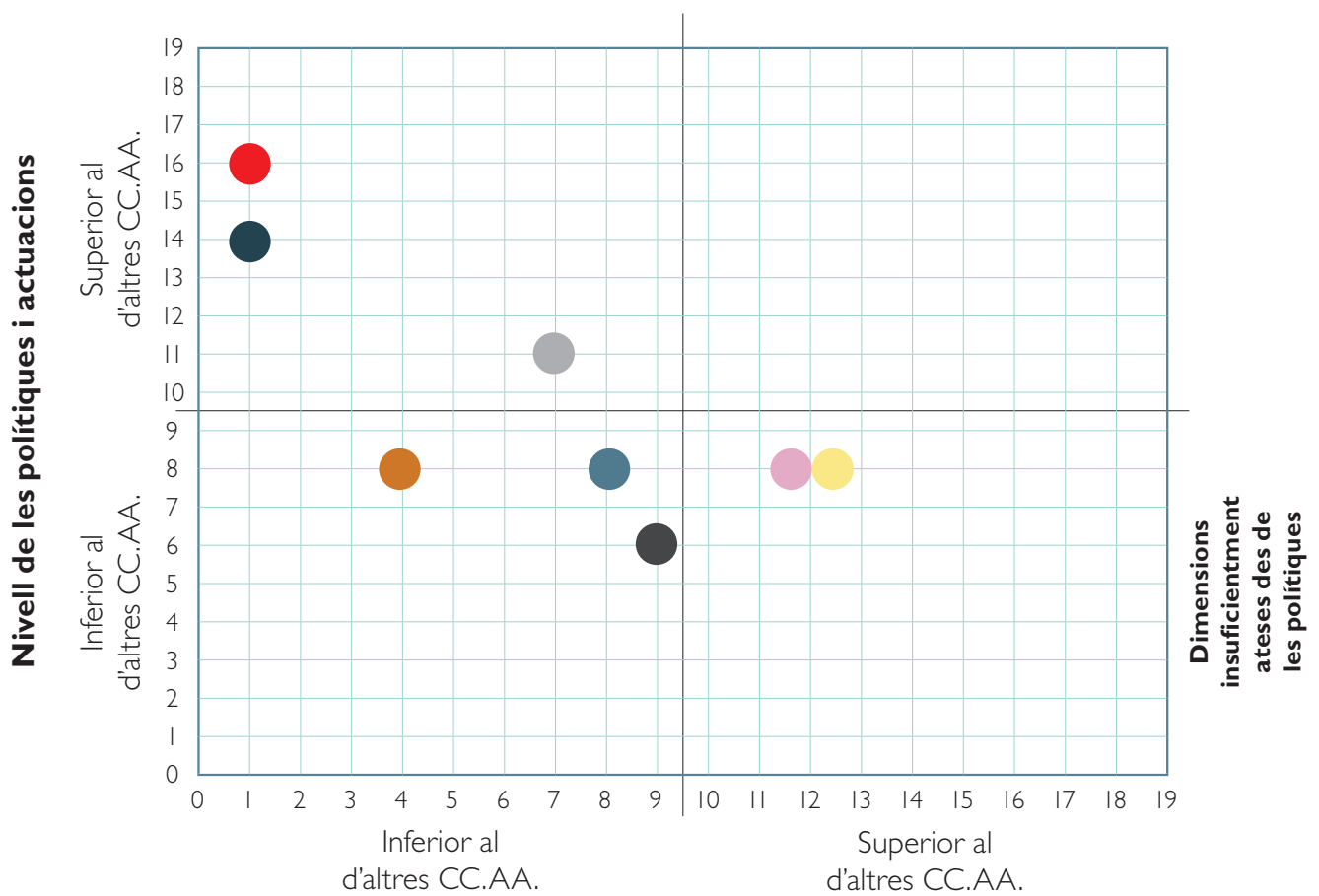
c) Comunitats en alerta. En aquest grup es classifiquen quatre comunitats autònomes (Cantabria, Comunitat Valenciana, Aragó i Madrid) que, en general, es caracteritzen per tenir polítiques d'equitat educativa de nivell mig-alt però que, en la mesura que els seus nivells d'esforç en polítiques específiques són també relativament baixos, poden veure's agreujats a mig i curt termini.

d) Comunitats capdavanteres. En aquest grup hi ha les comunitats que lideren la promoció de l'equitat educativa. Encara que, en general, ocupen posicions mig-altes o altes en la majoria dels àmbits d'equitat, segueixen desenvolupant actuacions específiques molt àmplies i completes, formalitzades i amb una dotació de recursos relativament important. No obstant això, s'aprecien també diferències significatives entre les comunitats d'aquest grup.⁵⁶ Entre aquestes s'hi troba Catalunya juntament amb La Rioja, Navarra i el País Basc.

⁵⁶ Navarra i el País Basc no tenen informació disponible sobre les seves polítiques específiques fora de l'àmbit escolar perquè la font utilitzada en els indicadors seleccionats no compta amb informació per als municipis d'aquestes comunitats.

Gràfic 43

Pertinència de les polítiques a favor l'equitat educativa a Catalunya

Nivell de pobresa educativa (en les seves diferents dimensions)

- Escolarització primerenca (de 0 a 3 anys)
- Temps escolar no lectiu en Primària
- Serveis de menjador als centres
- Qualitat en les infraestructures als centres
- Connectivitat a les aules
- Abandonament escolar primerenc
- Cultura en temps no escolar
- Esport i oci en temps no escolar
- ÍNDEX GLOBAL

Les polítiques públiques són pertinents quan les actuacions públiques són adequades als principals problemes detectats en l'Índex d'Equitat Educativa.

Pel que fa a l'ANÀLISI DE COHERÈNCIA, l'avaluació de polítiques públiques ha tenir en compte l'alineació de les actuacions específiques per tal de solucionar les possibles deficiències d'equitat educativa amb les polítiques i línies d'acció establertes a nivell nacional i amb les recomanacions i directrius de la Unió Europea en la matèria.⁵⁷ L'equitat ha de garantir-se durant tot el procés educatiu i per això les polítiques públiques i els pressupostos han de ser coherents i aplicar aquest principi per dissenyar tant l'accés als serveis, procediments i continguts com l'obtenció de resultats.⁵⁸

La següent llegenda il·lustra el grau de coherència que resulta de l'anàlisi realitzada:

- √ Grau de coherència ALT
- ~ Grau de coherència MIG
- × Grau de coherència BAIX

A Catalunya, les polítiques públiques destinades a millorar l'equitat en l'àmbit de l'educació són coherents amb les establertes a nivell estatal i europeu.

57 L'informe complet "Il·luminant el futur. Invertir en educació és lluitar contra la pobresa infantil" assenyala de manera detallada quines són aquestes polítiques i línies d'acció establertes a nivell nacional i les recomanacions i directrius de la Unió Europea sobre la base de les quals es mesura la coherència de les actuacions.

58 En l'informe complet "Il·luminant el futur. Invertir en educació és lluitar contra la pobresa infantil" s'inclouen les fitxes de resultats en la mesura de la coherència de les polítiques de les comunitats autònomes.

Taula 19.
Coherència externa de les polítiques contra la pobresa educativa a Catalunya

 CATALUNYA			
Àmbits	Actuacions de la Comunitat Autònoma	Coherència	
		Polítiques de la UE	Polítiques a nivell nacional
Escolarització primerenca (De 0 a 3)	Hi ha provisió del servei però no consta increment del nombre de places des del Pla Educa 3 en 2012	√	√
	Existeixen bonificacions i exempcions per a les despeses en escolarització primerenca		
	Pla Integral Gitanos a Catalunya. Promoció escolarització primerenca en el col·lectiu		
Temps escolar no lectiu en primària	No consta la vigència de cap pla específic per 2014/2015	~	~
	Existeixen ajuts per part de la Generalitat i els Ajuntaments		
Serveis de menjador als centres	Existeixen ajuts i beques individuals de menjador escolar de la Comunitat i dels Ajuntaments	√	√
	Subvencionis de fins al 90% del preu del menjador		
	Programa de menjadors a l'estiu		
Qualitat de les infraestructures als centres	No consta la vigència de cap Pla específic per 2014/2015	×	×
Connectivitat a les aules	Pla TAC de Centre o un Projecte Curricular de Centre que té com a objectiu últim una visió integral de les tecnologies al centre i que persegueix el desenvolupament de les competències digitals de l'alumnat en un centre competent digitalment	√	√
Abandó escolar primerenc	Pla per a la reducció del fracàs escolar 2012/2018	√	√
	Programa de Suport Escolar personalitzat		
Cultura en temps no escolar	Projecte educatiu de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural té una línia per a activitats familiars (42 activitats) i educació en el temps lliure dels/as nens/as (31 activitats) relacionades amb visites a museus, tallers, visites teatralitzades, rutes i itineraris	√	√
Esport i oci en temps no escolar	Programes de subvencions i convenis amb federacions esportives	√	√

Font: Elaboració propi.

4. CONCLUSIONS I PROPOSTES

L'Índex d'Equitat Educativa dissenyat per Save the Children permet als responsables polítics formular les polítiques d'equitat educativa i conèixer quin és el seu grau de coherència i pertinència. Mentre aquests problemes no s'abordin a través de polítiques d'inversió en la infància que millorin els sistemes educatius, seguirà existint l'amenaça que la pobresa educativa acabi convertint-se en pobresa per a tota la vida. El fet que hi hagi comunitats que aconseguixin una millor posició en la classificació d'aquest Índex no significa que els problemes de pobresa infantil, desigualtat, desocupació juvenil i abandó escolar estiguin resolts. Tant és així, que molts d'aquests problemes mostren taxes superiors a la mitjana europea. De fet en el cas de **Catalunya el coeficient de desigualtat és del 31,9% (per sota de la mitjana espanyola, que està en un 33,7%), el de desocupació juvenil del 45,9% (a Espanya és del 51,8%) i el d'abandó escolar prematur de 24,7%,** molt lluny de l'objectiu europeu del 10%.

En aquest context les amenaces de pobresa educativa segueixen presents, i per trencar el cicle de desavantatge es fa necessària una estratègia d'inversió en els sistemes educatius: invertir en educació és lluitar contra la pobresa infantil. La realitat de partida fa que el repte sigui gran. però no obstant això, és possible revertir i trencar el cicle de la pobresa i l'exclusió que afecta les nenes i nens principalment. L'educació no pot deixar-se a l'atzar o abordar-se com si fos el 'pedra, paper o tisores' en el qual sempre algú es queda fora, l'educació ha d'incloure tothom.

Tenir un índex d'equitat permet a les comunitats autònomes saber en quin punt d'assoliment estan les seves polítiques i conèixer el camí que queda per recórrer.

AMENACES PER ASSOLIR L'EQUITAT

Coefficient Gini** de desigualtat

AROE menors de 18 anys

Atur juvenil menors de 25 anys

Abandonament escolar primerenc (18 a 24 anys)

CCAA classificades segons equitat educativa i acció política

Valors mitjans % per a cada indicador
1. Mitjana Espanya
2. Objectiu UE 2020

		33,7 ⁽¹⁾	32,6 ⁽¹⁾	51,8 ⁽¹⁾	10 ⁽²⁾
	País Basc	29,5	19,3	43,2	9,9
	Catalunya	31,9	24,3	45,9	24,7
	Com. Foral de Navarra	28,3	16,4	39,1	12,9
	La Rioja	31,7	35,3	42,4	21,7
	Cantàbria	30,3	36,8	47,6	12,1
	Comunitat de Madrid	32,9	22,4	46,4	19,7
	Comunitat Valenciana	33,2	36,6	50,2	21,7
	Aragó	31,8	26	48,3	18,9

CCAA CLASSIFICADES SEGONS EQUITAT EDUCATIVA I ACCIÓ POLÍTICA

Comunitats Capdavanteres

Amb nivells d'equitat educativa i polítiques específiques àmplies.

Comunitats Alerta

Amb nivells d'equitat educativa relativament alts i polítiques específiques poc desenvolupades.

Comunitats Convergentes

Amb nivells d'equitat educativa baixos i polítiques específiques adequades.

Comunitats Divergents

Amb nivells d'equitat educativa baixos i polítiques específiques poc desenvolupades.

** El coeficient de Gini és una mesura de la desigualtat dels ingressos (generalment). El coeficient de Gini és un número entre 0 i 1, on 0 correspon a la perfecta igualtat (tothom té els mateixos ingressos) i on el valor 1 correspon a la perfecta desigualtat (una única persona té tots els ingressos i la resta de persones no en té cap). L'índex de Gini és el coeficient de Gini expressat en percentatge i és igual al coeficient de Gini multiplicat per 100.

Coefficient
Gini** de
desigualtat

AROE
menors
de 18 anys

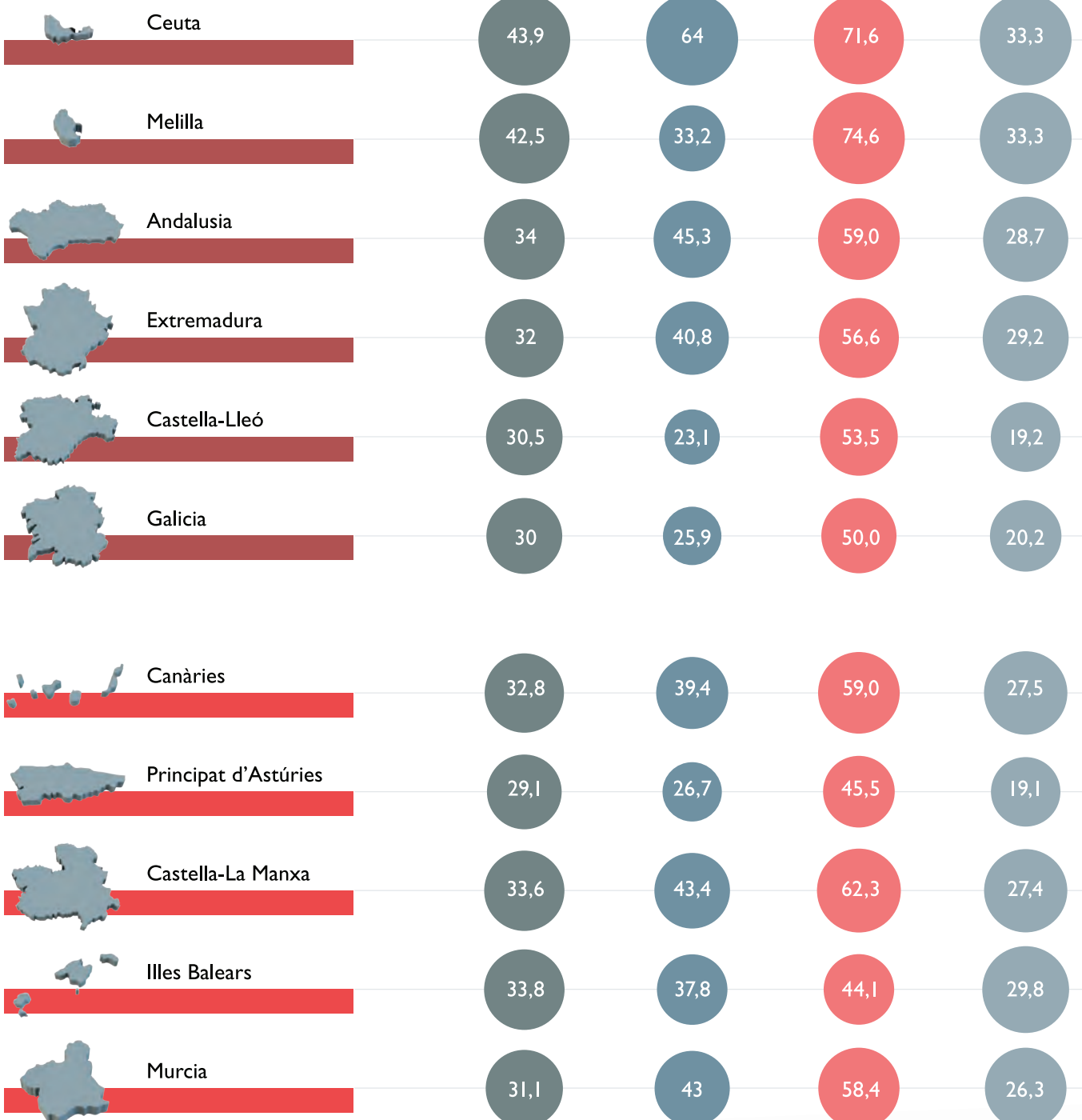
Atur juvenil
menors
de 25 anys

Abandonament
escolar
primerenc
(18 a 24 anys)

CCAA classificades
segons equitat
educativa i acció
política

Valors mitjans % per
a cada indicador
1. Mitjana Espanya
2. Objectiu UE 2020

4.1. CONCLUSIONS

L'educació és una peça clau per trencar la transmissió intergeneracional de la pobresa i aconseguir la cohesió social.

La pobresa infantil perpetua les desigualtats socials i compromet el futur de la societat. S'ha convertit en un fenomen d'enorme complexitat, amb greus conseqüències econòmiques i socials, que necessita polítiques públiques orientades a provocar canvis estructurals sostenibles. En aquest sentit, la Unió Europea assenyala la necessitat *"d'augmentar la capacitat dels sistemes educatius per trencar el cicle dels desavantatges, per tal de garantir que tots els nens puguin beneficiar-se d'una educació inclusiva i d'alta qualitat, que promogui el seu desenvolupament emocional, social, cognitiu i físic"*.⁵⁹

Un adequat accés a l'educació és essencial si es volen garantir els drets de les nenes i nens, així com per oferir-los les oportunitats d'uns ingressos segurs en la seva vida adulta.

L'accés al dret a l'educació ofereix a l'individu les competències necessàries per aconseguir el seu màxim potencial, i amb això poder triar les seves opcions de vida lliurement i desenvolupar-se segons els seus desitjos i expectatives.

La inversió en el sistema educatiu en tots els seus nivells, incloent la formació i la recerca, es presenta com un factor essencial per al futur de la societat i els seus membres.

Una societat que no inverteix ni en el present ni en el futur educatiu, és una societat que no promou ni la innovació ni la producció i distribució de béns i serveis que asseguraran el creixement i el desenvolupament del futur. En aquest sentit l'educació de qualitat, inclusiva i equitativa és clau per lluitar contra la pobresa i la desigualtat.

⁵⁹ RECOMANACIÓ DE LA COMISSIÓ del 20 de febrer del 2013 "Invertir en la infància: trencar el cicle de les desavantatges" (2013/112/UE)

El dret a l'educació com a oportunitat per aconseguir el màxim desenvolupament personal de l'infant és una mica més que una simple plaça escolar.

Les activitats extraescolars, els menjadors o les activitats de participació familiar vinculades a l'educació, exerceixen un paper essencial en el procés de creixement personal dels nens i nenes perquè contribueixen a la seva socialització i integració, a disminuir el fracàs escolar i a recolzar la conciliació de la vida laboral i familiar, entre altres beneficis.

No obstant això, estem assistint a processos d'exclusió educativa relacionats amb l'empitjorament de les condicions de vida de les llars on viuen persones en edat escolar.

Com a parts essencials del procés de desenvolupament personal de l'infant, ha de posar-se especial atenció al fet que les condicions socials, econòmiques, culturals o personals dels nens i nenes no dificultin un accés en igualtat d'oportunitats, especialment d'aquells en situació de major vulnerabilitat.

La gratuïtat de l'educació a Espanya no garanteix l'exercici real del dret dels nens i nenes en situació d'exclusió social.

Més enllà del cost de la "plaça escolar" que actualment garanteixen les administracions, l'educació genera una sèrie de despeses ineludibles vinculades a l'escolarització i a les activitats que es desenvolupen dins del propi sistema educatiu que, encara que siguin essencials per aconseguir el màxim desenvolupament personal dels nens i les nenes, han quedat tradicionalment al marge del dret d'educació tal com ho han interpretat els diferents governs. Es tracta d'aquells costos que hem denominat com a costos ocults de l'educació, que com que no queden inclosos en el concepte de gratuïtat, han de ser assumits parcial o íntegrament per les famílies: menjador, transport, llibres i material, activitats extraescolars, etc.

Les Nacions Unides s'han pronunciat expressament sobre la necessitat d'estendre la gratuïtat a totes aquelles despeses consubstancials a l'educació. No obstant això, a Espanya aquestes despeses són cobertes en part mitjançant beques i ajudes configurades com a subvencions públiques que discrecionalment aprova l'administració i que, per tant, queden subjectes a les prioritats polítiques i a la disponibilitat pressupostària. Per això la cobertura del sistema de beques i ajudes ha oscil·lat al llarg dels últims anys en funció de la conjuntura econòmica i de les diferents polítiques autonòmiques.

És important no retrocedir i seguir avançant cap a l'equitat per garantir la igualtat d'oportunitats per a tot l'alumnat, apostant per la inclusió de les nenes i nens amb necessitats educatives especials i prestant particular atenció als col·lectius desfavorits.

Les estadístiques oficials no presten la deguda atenció a la infància i les seves especificitats.

És necessari comptar amb informació actualitzada, pública, homogènia i disponible tant a nivell nacional com autonòmic sobre tots els àmbits relacionats amb l'educació i les possibilitats educatives dels menors d'edat.

4.2 PROPOSTES

Les polítiques públiques han d'estar orientades a eliminar la desigualtat en l'educació i a possibilitar-ne l'accés en igualtat de condicions per a totes les nenes i nens, fomentant processos que permetin la seva participació activa en la presa de decisions. Aquesta és una selecció de les propostes que Save the Children formula a partir de la recerca i estudi realitzats:

1^{era} Garantir l'accés a l'educació, contemplant el procés educatiu en la seva perspectiva més àmplia.

Les polítiques públiques hauran de ser transversals abastant aspectes tals com l'accés als coneixements, la salut, l'esport, les activitats culturals i d'oci, i, en general, a tot allò que contribueixi a la formació i al desenvolupament personal.

ACCIONS:

- a) Establir un sòl mínim d'inversió pública i un fons de cohesió interterritorial a fi d'assegurar una educació en equitat i qualitat amb les mateixes garanties a totes les comunitats autònomes.
- b) Modificar la legislació de manera que es considerin despeses imprescindibles i no voluntàries per al bon desenvolupament escolar; aquelles que permeten a l'alumnat més desfavorit accedir no solament a les instal·lacions educatives, sinó a les activitats complementàries com excursions o activitats culturals que es desenvolupin al seu centre escolar.
- c) La política de beques ha de ser una prioritat per al MECD i per a tots els governs autonòmics com a instrument per a la compensació de desigualtats i garantia de l'exercici del dret fonamental a l'educació en tota la seva extensió.
- d) Garantir el dret a beques comprensives de transport, menjador, material escolar, uniformes i desenvolupament d'activitats escolars i extraescolars als menors en la unitat familiar dels quals no se superi el doble del IPREM, garantint aquests recursos econòmics fins a la finalització

del procés educatiu. En situacions especials, com famílies nombroses o davant l'existència de persones amb discapacitat es podria considerar ampliar el marge fins a uns ingressos no superiors a quatre vegades el IPREM anual.

e) Mantenir un mínim de 5 cursos escolars els llibres de text (tret que existeixin raons que ho desaconsellin) i crear a cada centre un banc de llibres per aconseguir que l'alumnat pugui disposar-ne sota la fórmula de préstec, intercanvi o reutilització.

2na Fer Campanyes per evitar l'abandonament escolar.

ACCIONS:

- a) Organitzar, als centres educatius, programes d'orientació dirigits a conscienciar l'alumnat dels avantatges de prosseguir la seva formació.
- b) Campanyes de conscienciació tant en el propis centres escolars, com en els mitjans de comunicació, promovent l'educació com un mecanisme i una eina imprescindible per accedir i exercir en condicions d'equitat tots els altres drets.
- c) Dissenyar plans individualitzats dirigits a les famílies, que promoguin la seva implicació a l'educació dels menors d'edat. Aquests plans hauran de ser desenvolupats per educadors socials, prèvia detecció de la necessitat d'aquest reforç familiar.
- d) Promoure un sistema de visites i assessorament a les llars de les nenes i nens en situació més desfavorida.

3^{era} Establir programes o actuacions dirigides a garantir una Educació Infantil de qualitat, tant en l'etapa de 0-3 anys com en la de 4 a 6.

ACCIONS:

- a) Provisió de places educatives públiques fins a donar cobertura a tots els menors en aquestes franges d'edat.
- b) Assegurar l'accessibilitat per a totes les nenes i nens amb un sistema de beques o subvencions que garanteixi la gratuïtat (o progressivitat) del servei en funció als ingressos familiars.
- c) Prestar especial atenció a les zones rurals a l'hora de planificar la creació de nous centres o fórmules que garanteixin l'assistència dels menors que hi resideixen.
- d) Els centres d'atenció a la primera infància, a més, han de convertir-se, gradualment, en espais de participació i escolta per a famílies i per a la comunitat.
- i) Promoure un sistema de visites i assessorament a les llars de les nenes i nens en situació més desfavorida.

4ra Garantir a tots els menors l'accessibilitat (econòmica i per proximitat) al servei de menjador, així com la qualitat nutricional de les dietes que s'hi ofereixen.

ACCIONS:

- a) Simplificar el disseny dels procediments de sol·licitud de les ajudes, evitant processos tediosos i de gran complexitat formal que excloguin de facto les famílies amb un nivell educatiu més baix.
- b) Gratuïtat del servei per a aquells i aquelles alumnes amb famílies que tinguin dificultats econòmiques de manera que es garantirà que els menors que es troben vivint per sota del llindar de la pobresa rebin una alimentació adequada, almenys, una cop al dia.

- c) En cap cas, les famílies han d'anticipar les quanties de les ajudes atorgades per al pagament del menjador escolar. Aquesta situació provoca que les famílies que no puguin realitzar els avançaments siguin excloses del sistema d'ajudes.
- d) Potenciar l'extensió del servei (esmorzars, berenars etc.) de manera que repercuteixi positivament en aquelles nenes i nens en situacions més desfavorables.

5^{ena} Garantir les activitats extraescolars als centres educatius per als menors de totes les edats.

ACCIONS:

- a) Els preus han de ser assequibles per al conjunt dels/de les menors i gratuïtes per a aquells/es amb situació econòmica familiar que els impossibiliti el pagament de les quotes.
- b) Establir i dotar pressupostàriament un sistema de beques que garanteixi l'accés a aquestes activitats a tots els nois i noies.
- c) El contingut i la qualitat de les activitats extraescolars serà acordat per totes les parts involucrades (alumnat, famílies, centres educatius, entitats locals, administracions amb competències en la matèria, etc.) cooperant conjuntament en el disseny i planificació d'aquestes activitats.

6^{ena} Garantir pressupostàriament centres confortables, assegurant infraestructures físiques i ambientals adequades que promoguin l'assistència als centres educatius.

ACCIONS:

- a) Proporcionar recursos econòmics a tots aquells centres que necessitin realitzar obres de reforma, remodelació i modernització dels edificis o dirigides a millorar-ne l'accessibilitat, en aquest cas, no solament en relació amb les infraestructures, sinó també en l'accessibilitat a equips, materials, etc.
- b) Recolzar i subvencionar en la compra de material educatiu, la compra o actualització d'equips informàtics, l'adquisició de material esportiu, recursos de la biblioteca escolar, etc.
- c) Modernització dels equipament mitjançant inversions en eines tecnològiques que es posin a la disposició de professorat i alumnat a fi d'evitar futures bretxes digitals.
- d) El desplaçament als centres escolars no hauria de superar en cap cas la mitja hora, assegurant per a aquest desplaçament el transport públic, que serà gratuït per a aquells que ho necessitin.
- i) Els centres rurals hauran d'adoptar normes específiques per regular aspectes organitzatius a causa del seu caràcter peculiar, garantint el dret a rebre un servei educatiu amb el mateix nivell de qualitat que el que es presta als centres no rurals.

7^{ena} Assegurar una educació de qualitat per a tots els alumnes.

ACCIONS:

- a) Potenciar la personalització de l'ensenyament, proporcionant al professorat eines per adaptar-se a les diferents característiques personals del seu alumnat.
- b) Dissenyar i executar Plans de Formació Permanent per al professorat, incloent els/les professionals que atenen a la primera infància. Aquesta formació, adaptada a cada nivell, ha d'incloure aproximacions didàctiques innovadores i inclusives, les darreres eines per a una millor atenció a l'alumnat, noves metodologies pedagògiques, etc.
- c) Garantir que no existirà limitació a la taxa de reposició del professorat, així com que es cobreixin totes les vacants de manera immediata.
- d) Reforçar la formació dels nens i nenes orientada a assumir una vida responsable en una societat lliure,⁶⁰ amb esperit de comprensió, pau, tolerància i respecte per la diversitat i els drets humans sense cap discriminació, i especialment per raons de discapacitat, de gènere, d'orientació sexual, d'origen ètnic o nacional, ideològic, de creences religioses o qualsevol altra situació personal.
- e) Garantir la provisió de suports i d'ajustos en atenció especialitzada i adequada a aquells alumnes amb necessitats educatives especials que permetin una formació en igualtat d'oportunitats.
- f) Engegar programes⁶¹ i plans de lluita contra l'abandó escolar i per a la inclusió social a través de l'educació en el marc de programació dels Fons Estructurals de la UE 2014-2020 aprofitant de manera eficient i eficaç aquests recursos per part de les administracions públiques nacionals i autonòmiques.

⁶⁰ Les últimes dades sobre violència de gènere, amb un increment significatiu entre la població juvenil, exigeixen reforçar l'educació en igualtat, introduint aquest contingut en els temaris des de tercer de primària (8 anys) fins a la finalització de l'escolarització obligatòria.

⁶¹ Catalunya té un programa específic per reduir el fracàs escolar: "Ofensiva de país a favor de l'èxit escolar Pla per a la reducció del fracàs escolar a Catalunya 2012-2018"

8^{ena} L'educació no pot ser solament una responsabilitat dels centres educatius. Les diferents administracions, les famílies, les associacions, les xarxes culturals i els agents econòmics han d'involucrar-se i crear "comunitats educatives".

ACCIONS:

- a) Avançar cap a polítiques d'infància i joventut integrals i multi sectorials on participin i es coordinin de manera eficaç les diferents administracions públiques i els serveis públics implicats (educació, salut, social, joventut, ocupació i feina).
- b) Actuar a les zones o matèries que presentin nivells més alts de pobresa educativa. Per això es recomana crear i implementar programes integrals d'activitats educatives, tant als centres educatius com a fora.

9^{ena} Garantir el coneixement de la realitat sobre la qual s'opera i a la qual van destinades les polítiques públiques d'educació:

ACCIONS:

- a) Disseny d'uns indicadors clars i homogenis que conformin una estadística oficial, aportant les dades necessàries per tenir un coneixement exacte de la realitat sobre la qual s'ha de treballar.
- b) Elaboració de sèries històriques per matèries, per conèixer l'evolució d'aquests indicadors i poder prendre les decisions adequades. Aquestes sèries històriques hauran de creuar dades per conèixer l'impacte que tenen sobre els resultats acadèmics realitats com ara l'educació bilingüe, la jornada partida, el nombre d'alumnes per aula, les polítiques d'integració, etc.

10^{ena} Integració i accés dels grups minoritaris al procés educatiu. No és possible obviar la realitat migratòria.

ACCIONS:

- a) Dissenyar plans específics per pal·liar les manques que puguin presentar els col·lectius minoritaris, assegurant la seva plena integració.
- b) Formar mediadors culturals tant en els possibles conflictes entre menors de diverses nacionalitats o ètnies, com en qualsevol conflicte que sorgeixi entre menors en el seu entorn escolar o d'oci.

L'educació és l'eina més poderosa per trencar el cercle de la pobresa. Invertir en educació és invertir en infància: garanteix els drets dels nens i les nenes en el present i en el futur.

#InvertirEnInfancia
savethechildren.es/pobreza-educativa